

N:o 10.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, angående upplåtelse till Eskilstuna stad af mark från Eskilstuna kungsladugård och från kronohemmanen Gredby n:is 1 och 2 i Södermanlands län; gifven Stockholms slott den 12 december 1902.

Under återopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för denna dag, vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att medgifva,

ej mindre att under de i statsrådsprotokollet närmare omförmälda villkor må *dels* från Eskilstuna kungsladugård i Klosters och Fors socknar af Södermanlands län afsöndras och till Eskilstuna stad mot en köpeskilling af 230,393 kronor 85 öre försäljas det område, som finnes upptaget å en af stadsingenjören O. Sjöling år 1901 upprättad »Karta öfver vissa delar af Eskilstuna Kungsladugård och Kronohemmanet Gredby för införlifning med Eskilstuna stad», däri inräknad Djurgården med dit ledande väg, men *ej* den mark, som på grund af kungl. brefven den 1 september 1854, den 4 december 1863, den 22 maj 1891 och den 20 juli 1894 redan upplåtits från ägorna inom Klosters socken till skolhustomt, till begravningsplats samt till Norra Södermanlands järnväg, och *ej* heller den mark, som enligt kungl. brefvet den 7 juni 1901 af ägorna i Fors socken upplåtits för en väganläggning, och hvilket område med nämnda undantag innefattar en areal af 183,748 hektar, *dels* från kronohemmanen Gredby n:is 1 och 2 i Fors socken afsöndras och till staden för en köpeskilling, hvars belopp skall bestämmas i den

Bih. till Riksd. Prot. 1903. 1 Saml. 1 Afd. 4 Häft.

ordning, som i fråga om jord eller lägenhets afstående för allmänt behof är stadgad i kungl. förordningen den 14 april 1866, försäljas det å nyssberörda karta utmärkta område, med undantag af den på grund af kungl. brefven den 22 maj 1891 och den 20 juli 1894 för Norra Södermanlands järnväg exproprierade mark och den enligt ofvanberörda kungl. bref den 7 juni 1901 för väganläggning upplåtna mark, hvilket område med nämnda undantag innefattar en areal af 51,350 hektar, *dels ock*, i sammanhang med sistberörda försäljning, från Karl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna upplåtas det å en af bemålde Sjöling år 1901 upprättad karta öfver »Karl Gustafs stads gevärsfakt. med angränsande Eskilstuna stad och kronohemmanet Gredby» med litt. B betecknade området, innefattande jämte annat den s. k. Markmanska eller Hägerströmska tomten, mot det att den del af omförmälda 51,350 hektar af Gredbyhemmanen, som å sistberörda karta betecknas med litt. C, i stället öfverlättes till landtförsvaret för att gevärsfaktoriet tilläggas;

än äfven att köpeskillingen för ifrågavarande jordområden må användas till inköp för kronans räkning af skogbärande eller till skogsodling tjänlig mark.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

OSCAR.

Theodor Odelberg.

*Utdrag af protokollet öfver jordbruksärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12
december 1902.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern BOSTRÖM,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LAGERHEIM,
Statsråden: ODELBERG,
 HUSBERG,
 PALANDER,
 WESTRING,
 RAMSTEDT,
 BERGER,
 MEYER och
 VON FRIESEN.

19:o.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Odelberg anförde
härefter:

Uti nådig proposition den 2 mars 1900 täcktes Eders Kungl. Maj:t
på föredragning af dåvarande chefen för finansdepartementet föreslå
Riksdagen att medgifva, att från Eskilstuna kungsladugård finge af-
söndras och på angifna villkor till Eskilstuna stad försäljas vissa
närmare bestämda delar af kungsladugården. Riksdagen, som, på sätt

här nedan närmare omförmäles, ansåg, att en öfverenskommelse emellan kronan och Eskilstuna stad angående upplåtelse en gång för alla till staden af mark från kungsladugården ordeb ävägabringas, anmälde i skrifvelse den 14 maj 1900, att Riksdagen icke bifallit Eders Kungl. Maj:ts förberörda proposition. Sedan ytterligare utredning numera verkstälts och vederbörande lämnats tillfälle att yttra sig, har ärendet nu kommit i det skick, att det synts böra ånyo för Eders Kungl. Maj:t anmälas. Därvid anhåller jag att till en början få erinra om de förhållanden, som föranledt aflåtandet af ofvanberörda nådiga proposition samt om denna propositions innehåll.

Historik.

På en af borgerskapets äldste i Eskilstuna gjord underdånig framställning om nödvändigheten af ökad utrymme till byggnadstomter ej mindre för fristaden än äfven för den så kallade gamla staden hade i en till Rikets Ständer den 19 november 1828 aflåten nådig proposition Kungl. Maj:t, som funnit det vara med både allmän och enskild nytta öfverensstämmande, att af Eskilstuna kungsladugårds intill Eskilstuna stad gränsande ägor, i mån af behovet utaf ökad utrymme och uti den ordning, som för stadens och fristadens utvidgande blefve fastställd, utan ersättning till staden upplåtes icke allenast den areal, som då ansåges till byggnadstomter och för ladors uppsättande erforderlig, utan äfven den ytterligare jordsträcka, som möjligen i en framtid kunde för samma ändamål blifva behöflig, föreslagit Rikets Ständer att till en sådan upplåtelse lämna bifall under uttryckligt villkor, att den upplåtna jordrymden endast till tomter, gator och allmänna platser användes. I underdånig skrifvelse den 30 juli 1829 tillkännagåfvo Rikets Ständer, det de bifallit, att, på sätt och med de villkor, berörda nådiga proposition innehölle, den däruti omnämnda marken af Eskilstuna kungsladugårds ägor finge, i den mån tilltagande folkmängd inom staden föranledde behovet af ett vidsträcktare utrymme, till stadens utvidgning upplåtas under förbehåll, att jorden endast successive, i förhållande till dess bebyggande, blefve öfverlåten och det öfriga däraf för kronans räkning utarrenderadt på så korta tider, som af det efter hand inträffande behovet af nya byggnadsplatser, vare sig för kyrka, stads- eller fristadsbyggnader m. m., kunde medgifvas. Genom nådigt bref den 28 augusti 1829 gillade Kungl. Maj:t Rikets Ständers omförmälda beslut samt anbefalldes kammarkollegium att vid därefter skeende utarrenderingar af Eskilstuna kungsladugård, efter styrelsens öfver fristaden hörande, iakttaga, att det byggnadsutrymme, som för fristadens invånare hvarje gång kunde erfor-

dras, blefve efter omständigheterna antingen från arrende undantaget eller endast på en kortare tid utarrenderadt.

Sedan Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län till kammarkollegium insändt en upprättad plan till utvidgande af både nya och gamla staden Eskilstuna, under anhållan att densamma måtte till Kungl. Maj:ts stadfästelse anmälas, på det att, efter erhållen del däraf, det område af kungsladugårdens ägor, som å planritningen blifvit upptaget till stadens utvidgande, måtte varda afrösadt och skildt från kungsladugårdens öfriga ägovidd, hemställde kammarkollegium i underdånig skrifvelse den 17 november 1830, att berörda planritning måtte vinna fastställelse; och meddelade kammarkollegium därvid, att planritningen blifvit genom Kungl. Maj:ts befallningshafvandes föranstaltande upprättad i öfverensstämmelse med det af Rikets Ständer fattade och genom nådiga brefvet den 28 augusti 1829 gillade beslut att, på sätt och med de villkor, Kungl. Maj:ts till Rikets Ständer aflättna nådiga proposition af den 19 november 1828 innehölle, den däri omnämnda mark af Eskilstuna kungsladugårds ägoområde, tillhopa 53 tunnland $1^{13}/_{16}$ kappland, skulle, i den mån tilltagande folkmängd inom staden föranledde behof af ett vidsträcktare utrymme, till stadens utvidgande upplåtas. Enligt nådigt bref den 22 januari 1831 fann Kungl. Maj:t godt gilla och fastställa berörda planritning.

I sammanhang med fastställande af ny plan för Eskilstuna stads utvidgande och bebyggande på östra sidan af den genom staden flytande å medgaf Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 10 maj 1861, att, utöfver de 53 tunnland $1^{13}/_{16}$ kappland, som redan blifvit af Eskilstuna kungsladugårds mark till staden anslagna, den för den nya byggnadsplanens utförande ytterligare erforderliga jordrymd af 22 tunnland 7 kappland finge vid förestående förnyad utarrendering af kungsladugården åt staden upplåtas jämte den då ännu icke bebyggda delen af förut anslagen mark samt af staden på arrende öfvertagas.

Från kungsladugårdens mark har därjämte enligt nådigt bref den 20 augusti 1880 för utvidgande af en i stadsplanen upptagen gata upplåtits 15 kvadratref 13 kvadratstänger åkerjord.

I en till Eders Kungl. Maj:t ställd skrift af den 20 juni 1899 anförde emellertid stadsfullmäktige i Eskilstuna att, då under de senaste årtiondena rörelsen och folkmängden i Eskilstuna i hög grad ökats, alla inom stadsplanen för bebyggande tillgängliga tomter blifvit tagna i anspråk och i anledning däraf uppstått brist såväl på bostäder, särskildt för arbetare, som ock på behöfligt utrymme för nya fabriker, som varit i fråga att anläggas. Den mark, öfver hvilken staden utom

*Stadsfullmäktiges skrifvelse
20 juni 1899.*

stadsplanen förfogade, vore från denna skild genom mellanliggande, staden ej tillhöriga ägor och lämpade sig således ej för den nödvändiga utvidgningen af staden. Ej heller kunde därtill erhållas enskild mark, enär staden på alla sidor med undantag af ett par korta afbrott, där staden gränsade till enskilda ägor, som dels redan vore bebyggda, dels ock blifvit för sådant ändamål afyttrade, omgäfvades af kronojord. På grund häraf och med åberopande, att staden enligt ofvanberörda nådiga bref den 28 augusti 1829 under vissa villkor tillerkänts rätt att för behöflig utvidgning af staden utan inköp eller ersättning till staten erhålla mark successive i förhållande till stadens bebyggande från den staden angränsande, i Klosters och Fors socknar belägna Eskilstuna kungsladugård, anhöllo stadsfullmäktige i underdånighet, *dels* att jämlikt nyssnämnda nådiga bref till staden måtte utan ersättning med äganderätt upplåtas eller, om detta icke läte sig göra, genom försäljning afyttras nedannämnda delar af Eskilstuna kungsladugård, nämligen 1:o ett å en af kommissionslandtmätaren O. B. Déhn år 1897 sammandragen karta öfver de Eskilstuna stad omgäfvande ägor med A, B, C, D, E, F, G, H och I betecknad område, hvilket vore beläget i Klosters socken intill nuvarande stadsdelen »norr» och väl lämpade sig för anläggning af fabrikskvarter och tomter till arbetarebostäder, 2:o ett till staden enligt nådig resolution den 31 maj 1861 mot årlig afgift till lustpark upplåtet område i Klosters socken, kalladt Djurgården, med därtill hörande väg, 3:o ett å berörda karta med K, L, M, N, O betecknad område, liggande i Klosters socken invid Norra Södermanlands järnväg, och 4:o den i Fors socken belägna så kallade Kronhagen, som omslöttes af de i samma socken liggande kronohemmanen Gredby n:is 1 och 2, *dels ock* att till staden måtte försäljas sistberörda kronohemman. Härjämte hemställde stadsfullmäktige, att nu omförmälda hemman och ägoområden äfvensom de öfriga delar af kungsladugården, som låge mellan stadens nuvarande gräns och en å ofvan omförmälda karta med brun färg uppdragen gränslinie, måtte i administrativt, ecklesiastikt och judiciellt hänseende förenas med staden.

Efter erhållen befallning att i ärendet afgifva underdånigt utlåtande anmodade domänstyrelsen Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län att inforra yttrande från vederbörande äfvensom för egen del afgifva det utlåtande, hvartill Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande kunde finna anledning. Med föranledande häraf öfverlämnade Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, jämte eget underdånigt utlåtande af den 9 november 1899, dels yttranden från, bland andra, domänintendenten i länet och magistraten i Eskilstuna, dels ock från stadsfullmäktige i Eskilstuna inkomna påminnelser i ärendet.

Domänintendenten anförde därvid, att, sedan han af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anmodats att, såvidt anginge ifrågasatt upplåtelse af mark från Eskilstuna kungsladugård, afgifva yttrande i sammanhang med den arrendevärdering, som blifvit utsatt att under år 1899 hållas å kungsladugården, såväl domänintendenten som ock de båda öfriga förrättningsmännen i instrumentet öfver värderingen utlåtits sig i denna fråga. Därvid hade förrättningsmännen värderat ofvan omförmälda under 1:o) och 4:o) upptagna områden, tillsammans 70,742 hektar, efter 44 öre för kvadratmeter eller 4,400 kronor för hektar till 311,264 kronor 80 öre och området under 3:o), med en areal af 8,37 hektar, efter 24 öre för kvadratmeter eller 2,400 kronor för hektar till 20,088 kronor. Beträffande det under 2:o) här ofvan omförmälda område eller Djurgården erinrade domänintendenten, hurusom detta midt bland kungsladugårdens ägor belägna område enligt ofvanberörda nådiga resolution den 31 maj 1861 upplåtits till stadens nyttjande »i anseende till behöfligheten af en plats inom stadens närmare grannskap, hvarest stadens befolkning och i synnerhet dess talrika arbetspersonal kunde under den vackra årstiden äga tillfällen till vederkvickelse och lämpliga förströelser», och med villkor, bland annat, att upplåtelsen af jorden skulle upphöra, om staden ej uppfyllde de med upplåtelsen förenade skyldigheter, eller om Kungl. Maj:t skulle finna godt att för annat ändamål använda ifrågavarande område. Värdet af den Djurgården tillhörande marken, som ej vore afsedd att bebyggas och således ej rimligtvis kunde uppskattas såsom byggnadstomter, ansåge domänintendenten böra sättas till samma belopp, hvartill vederbörande uppskattningsmän värderat annan kungsladugårdens afrösningsjord af ungefärligen enahanda beskaffenhet och med jämförligt läge i stadens närhet, eller till 100 kronor för hektar; och skulle alltså, då Djurgården hade ett ytinnehåll af 20,912 hektar, markens värde utgöra 2,091 kronor 20 öre, hvartill borde, för att komma till lägenhetens fulla värde, läggas värdet af ståndskogen. I fråga om kronohemmanen Gredby, innefattande ett ägoområde af 89,635 hektar, ansåg domänintendenten, att detta ägoområde, hvilket i följd af dess beskaffenhet och ännu mera i följd af dess läge lämpade sig synnerligen väl att indela till byggnadstomter, icke kunde åsättas lägre värde än efter 68 öre för kvadratmeter eller 6,800 kronor för hektar, efter hvilken beräkning hemmanens saluvärde skulle uppgå till 609,518 kronor.

Magistraten i Eskilstuna meddelade beträffande användningen af de områden om tillhopa 75 tunnland $8\frac{13}{16}$ kappland, som enligt nådiga

brefven den 28 augusti 1829 och den 10 maj 1861 af kungsladugårdens mark till staden upplåtits, att en del af ifrågakvarnens områden blifvit använd dels till torg och dels till allmänna planteringar. Härjämte hade undantagits mark för ytterligare ett torg, hvilket dock ännu icke för sådant ändamål tagits i anspråk, utan för närvarande vore i sammanhang med den angränsande stadsparken försedt med planteringar. All den mark, staden i öfrigt erhållit genom nyssnämnda nådiga bref, hade indelats till byggnadstomter. Af dessa tomter hade staden för egen räkning förbehållit sig och innehade sju, af hvilka en användts till plats för folkskolebyggnad, hvaremot de öfriga sex, fränsedt en, hvarå funnes uppfördt ett spruthus, vore obebyggda samt reserverats för framtida behof, därvid en tomt afsetts till plats för kyrkobyggnad och två tomter till ecklesiastika boställen. Samtliga öfriga nu ej omnämnda tomter hade upplåtits till enskilda personer, hvilka sedermera bebyggt och blifvit ägare af desamma. Vid dessa upplåtelse hade, magistraten veterligen, icke fogats andra villkor, än att tomterna skulle inom viss föreskrifven tid på angifvet sätt bebyggas samt med stängsel förses; och hade, ehuru därom icke lämnats någon föreskrift i upplåtelsehandlingarna, innehafvare af tomt eller tomtedel, som bildats af den genom nådiga brefvet den 10 maj 1861 upplåtna mark, till stadskassan erlagt en för närvarande med 54 öre för år utgående afgift, motsvarande hvad å hvarje tomt eller tomtedel belöpte af de utgifter, staden för den upplåtna marken måst själf vidkännas.

*Stadsfullmäktiges
skrifvelse
19 oktober
1899.*

I de af stadsfullmäktige den 19 oktober 1899 afgifna påminnelserna meddelades, att arrendeuppskattningsmännen framhållit lämpligheten däraf, att staden borde söka åt sig förvärfva jämväl ett litet område af kungsladugården, som vid sidan af spåret till Norra Södermanlands järnväg nästan kilformigt sköte in i stadsplanen och vore beläget mellan kyrkogården och den så kallade Slottsbacken, och förklarade stadsfullmäktige sig biträda detta förslag samt anhöllo i följd däraf att få i detta syfte göra tillägg till sin ofvan omförmälda underdåniga framställning. Mot de i domänintendentens yttrande angifna saluvärden å de områden, hvarom fråga vore, anmärkte stadsfullmäktige, att dessa värden satts oskäligt högt, samt att, om än vid värderingen af kungsladugårdens mark, när det nu gällde att åt staden förvärfva på en gång ett större område af den mark, som eljest enligt nådiga brefvet den 28 augusti 1829 skulle utan ersättning upplåtas, någon köpeskilling ansetts skola bestämmas, hänsyn dock bort tagas till det nådiga brefvets innehåll, så att salu-priset för omkring en fjärdedel af kungsladugården med ett taxeringsvärde af 190,500 kronor ej satts så högt som till 331,800 kronor.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande meddelade, att Eskilstuna stads planlagda område, hvilket begränsades af Karl Gustafs stads gevärsfaktori, kronohemmanen Gredby n:is 1 och 2, Nyfors municipalsamhälle och kyrkoherdebostället Tuna, allt i Fors socken, samt Eskilstuna kungsladugård och i enskildes ägo varande lägenheterna Bryggartorp och Stensborg i Klosters socken, innehölle, förutom den genom staden framrinnande ån och öfriga impediment, en areal af 108,698 hektar, däraf till gator, torg och andra allmänna platser samt till publika byggnader användts tillhopa 43,7431 hektar, under det att återstoden 64,9549 hektar indelats till byggnadstomter, uppgående till ett antal af 359. Vidare anförde Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i sitt utlåtande, bland annat, att en tidsperiod, som varit af största betydelse med afseende å stadens utveckling och förkofran, kunde sägas hafva börjat med år 1877, då Oxelösund—Flen—Västmanlands järnväg fullbordats och en ny kommunikationsled sålunda öppnats mellan staden och öfriga delar af riket. År 1877 hade staden ägt en folkmängd af 7,143 personer; de fastigheter, för hvilka bevillning erlades, hade varit taxerade till 3,136,395 kronor och den beskattningsbara inkomsten hade uppgått till 1,058,083 kronor. För år 1899 uppginge de respektive siffrorna till 12,971, 13,805,950 och 3,430,561. Samtidigt med denna betydande utveckling, eller åtminstone efter början af 1880-talet, hade inom stadens eget område, omedelbart invid stadens gränser, uppstått i Fors socken Nyfors municipalsamhälle med ett invånareantal vid 1899 års början af 5,360 och i Klosters socken på lägenheten Bryggartorp och Hvilsta ägor en dylik förstad, som räknade omkring 1,500 invånare. Till jämförelse mellan stadens betydelse nu och dess storlek år 1829, då Konung och Riksdag funnit skäl att från kungsladugården till stadens utvidgning upplåta icke mindre än 53 tunnland $1\frac{13}{16}$ kappland, ville Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande omnämna, att staden år 1825 räknat allenast 2,284 invånare och att stadens inkomst af staden då uppgått till 5,006 riksdaler 33 skillingar 9 runstycken.

Alla byggnadstomter inom de från kungsladugården jämlikt nådiga brefven den 28 augusti 1829 och den 10 maj 1861 upplåtna områden vore disponerade. Behovvet af ökad utrymme till fortsatt utvidgning af staden låge således i öppen dag, och då sådan utvidgning omöjligen eller åtminstone icke lämpligen kunde ske öfver något af de smärre, staden angränsande områden, som befunes i enskildes ägo och som redan vore till allra största delen uppdelade i tomter och bebyggda, syntes det vara en bjudande plikt för staten att träda hjälpande emellan

och från sina ofvan nämnda egendomar än ytterligare afstå för sagda ändamål erforderlig mark. Stadsfullmäktige hade härtill föreslagit hemmanen Gredby samt förut nämnda delar af Eskilstuna kungsladugård, innehållande tillhopa 189,674 hektar. Stadsfullmäktiges mening syntes icke vara, att hela dessa områden skulle på en gång planläggas, utan hufvudsakliga ändamålet med det ifrågasatta stora jordförvärfvet syntes vara att därigenom, så vidt möjligt vore, förebygga vidare tillväxt af de invid staden uppkomna förstäderna och hindra ökade svårigheter för uppgörelse om dessas införlifvande med staden. Om ifrågasvarande egendomar varit enskild tillhörig jord, hade det enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes åsikt tvifvelsutan varit riktigt att genast söka åt staden förvärfva äganderätt till hela de begärda områdena, men, då egendomarne tillhörde staten och vid sådant förhållande det icke syntes vara att befara, att egendomarne, såvida de icke för något statens eget och viktigare ändamål måste tagas i anspråk, icke blefve till staden upplåtna, när och i den mån de till stadens utvidgning erfordrades, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att endast så stor ägorymd borde för det dåvarande upplåtas, som lämpligen kunde på en gång med staden införlifvas och planläggas; och med afseende å byggnadsverksamheten under de senaste två decennierna så inom staden som i dess omedelbara närhet syntes denna tillökning skäligen böra bestämmas till en areal, motsvarande omkring hälften af stadens nu planlagda område.

Af de begärda jordområdena lämpade sig härtill i följd af läget bäst de närmast invid staden belägna delarne af hemmanen Gredby, äfvensom ofvan nämnda, med A, B, C, D, E, F, G, H och I å Déhns karta betecknade område af kungsladugården samt den mindre del af denna, som vore belägen mellan kyrkogården och den så kallade Slottsbacken. Då arrendetiden för hemmanen Gredby icke ginge till ända förr än den 14 mars 1914, men arrendetiden för kungsladugården däremot redar den 14 mars 1902, syntes det omedelbart erforderliga jordområdet böra ensamt från kungsladugården vid midfastan sistnämnda år uttagas och med staden förenas. Sistnämnda delar af kungsladugården, hvilka innehölle tillhopa 62,184 hektar, vore visserligen något större än stadens halfva planlagda område, men ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande dessa båda delar ostyckade böra åtfölja hvarandra. Hvad särskildt anginge lägenheten Djurgården och dit ledande väg från staden, hvilka områden enligt nådiga resolutionen den 31 maj 1861 för ofvan omförmäldt ändamål upplåtits till stadens nyttjande, anförde Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, såsom ytterligare skäl för att an-

sökningen i denna del icke borde bifallas, att lägenheten i följd af stadens tillväxt blifvit en allt mera behöflig tillhållsplats under den varmare årstiden för stadens befolkning och att, då vid upplåtelse med äganderätt det icke med laga verkan syntes kunna eller böra fästas såsom villkor, att lägenheten för all framtid användes för nämnda ändamål, samt de nuvarande arrendevillkoren vore för staden synnerligen billiga, Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge det vara till stadens och företrädesvis dess arbetarebefolknings eget bästa, att någon rubbning åtminstone icke för det dåvarande gjordes i gällande bestämmelser angående lägenhetens användning.

Mot den af domänintendenten med biträdande gode män verkställda saluvärderingen förklarade sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande för sin del icke hafva vidare att erinra, än att det lägenheten Djurgården åsatta värde af ett hundra kronor för hektar syntes vara alltför lågt. Vid bestämmande af den ersättning, som borde staten tillkomma för de af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande till upplåtande ifrågasatta begränsade områden af kungsladugården, ansåg likväl Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande det för dessa områden af uppskattningsmännen uträknade saluvärde icke böra läggas till grund. Det vore nämligen här icke fråga om upplåtelse af mark för något enskildt industriellt ändamål eller för enskildes spekulation, utan den föreslagna upplåtelsen afsåge väsentligen att gagna ett allmänt intresse. Staden Eskilstuna hade redan höjt sig till en betydande fabriksverksamhet, hvars alster gjort rikets järnmanufaktur känd och värderad långt utom landets gränser; och stora anledningar förefunnes, att, såvidt staden icke hindrades i sin utveckling, fabriksverksamheten där skulle alltmera uppblomma till både enskildt och allmänt gagn. Denna utveckling och därpå ökade inkomster borde för staten blifva en riklig ersättning för jordens afstående på billiga och för stadens ekonomi drägliga villkor. Det borde icke heller lämnas obeaktadt, att förhållandena skulle varit helt andra, därest, såsom stadsfullmäktiges framställning kunde föranleda och uppskattningsmännen antagit, det gällde att utan några villkor till stadens fullkomligt fria förfogande öfverlåta hela det af stadsfullmäktige begärda jordområdet. Genom en sådan öfverlåtelse hade staden ernått full frihet att därmed förfara efter godtfinnande och att i sin ordning därpå tilläfsventyrs draga en vinning utöfver uppoffringarne för jordens förvärfvande. Det hade då blifvit en spekulation. Men det kunde ej vara lämpligt eller för det allmänna gagneligt att låta staden inledas i ett sådant företag. Hvad det i denna fråga gällde

vore att tillförsäkra staden utrymme för fabriksanläggningar och framför allt tillfälle att tillhandahålla billiga byggnadstomter för uppförande af bostäder åt dess talrika, ständigt växande arbetarepersonal, hvilken eljest måste inhysa sig utanför stadens område. Fördenskull borde ock vid upplåtelsen fästas sådana villkor, att staden tillförbundnes att använda den upplåtna marken i enlighet med det därför afsedda ändamål. Detta kunde dock icke billigtvis ske, därest marken skulle betalas efter det saluvärde, densamma i enskild mans ägo högst skulle åsättas. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge emellertid icke, att det till upplåtande erforderliga området af kungsladugården borde, på sätt stadsfullmäktige alternativt begärt, upplåtas till staden utan någon som hälst ersättning. Vid de åren 1861 och 1880 gjorda upplåtelser hade detta icke heller ägt rum, utan staden hade tillförbundits att till kronan utgöra arrende för den upplåtna jorden i förhållande till hvad för kungsladugårdens öfriga jord då utgått eller framdeles komme att utgå. Enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förmenande vore det likväl icke lämpligt att numera bestämma ersättningen för jorden att utgå i form af arrendeafgift, utan det lämpligaste vore utan tvifvel, att, på sätt stadsfullmäktige ock syntes önska, ersättningen finge utgå med en viss köpeskillning, bestämd i förhållande till jordens arrendevärde för kronan. Detta värde hade vid arrendeuppskattningen år 1899 föreslagits för det större området till 2,300 kronor och för det mindre till 70 kronor. Med beräkning efter en räntefot af 4 för 100 skulle köpeskillningen för dessa områden blifva 59,250 kronor. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande hemställde alltså, att ifrågavarande områden måtte mot berörda belopp midfastan år 1902 vid kungsladugårdens förnyade utarrendering varda till staden upplåtna.

Efter nyss nämnda köpesumma borde också begränsas stadens rätt vid upplåtelse af de särskilda tomter, som till enskilda för bebyggande komme att utlämnas. Någon del måste användas till gator, torg och andra allmänna platser, men för öfriga delar borde staden genom villkoren vid upplåtelsen från kronan tillförbindas att, vare sig tomterna af staden utlämnades mot tomtören eller därmed jämförlig årlig afgift eller mot en, en gång för alla bestämd, köpeskillning, icke sätta denna afgift eller köpeskillning högre, än som motsvarade stadskassans utgifter för jordens förvärfvande; och syntes tillika böra i afseende å dessa tomter föreskrifvas, att desamma icke finge af staden utlämnas på andra villkor, än att de, så snart de blifvit bebyggda, tillföle innehafvaren med äganderätt.

Beträffande slutligen stadsfullmäktiges framställning, att ofvan

närmare angifna områden skulle i administrativt, ecklesiastikt och judiciellt hänseende förenas med staden, förklarade sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anse frågan därom icke lämpligen böra i sammanhang med den föreslagna jordupplåtelsen behandlas. Fråga om öfverflyttning till Eskilstuna stad af såväl de ifrågavarande som ock en del andra områden invid staden vore nämligen väckt och utgjorde föremål för Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes behandling. Frågan om områdenas förening med staden i nyssberörda hänseende syntes därför böra bero på särskild framställning i laga ordning.

Efter tagen del af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes berörda utlåtande anförde stadsfullmäktige i Eskilstuna i en till domänstyrelsen insänd skrift af den 2 december 1899 till bemötande af den utaf Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande uttalade mening, att det af staden för dess utvidgning begärda område vore för stort, bland annat, att, om behovet för en längre framtid skulle tillgodoses, man icke finge vara för sparsam vid utmätande af den jordrymd, som borde tilläggas staden. Ett ytterligare och kraftigt skäl för staden att begära så stort område, som skett, hade varit och vore den stora vikten och fördelen af att vid planläggning af de nya stadsdelarna kunna i förväg bestämma ett visst område för fabriksanläggningar, ett annat för arbetarebostäder, ett tredje för privata byggnader och dylikt. Detta kunde ej på ett tillfredsställande sätt ske, utan att ett tillräckligt stort obebyggt område funnes att förfoga öfver, så att områdena för de olika anläggningarna måtte kunna fullt motsvara närvarande och kommande tiders anspråk och fordringar. I motsats till hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande antagit, vore det stadens mening att på en gång planlägga hela det begärda området för att blifva i tillfälle att sälja de tomter, hvarå spekulanter kunde uppstå, samt för att i ett sammanhang kunna anordna plan för vatten- och aflopps- samt belysningsledningars nedläggande. Tillika förklarade sig stadsfullmäktige vidhålla sin åsikt, att det begärda området af kungsladugården borde, på grund af föreskrifterna i nådiga brefvet den 28 augusti 1829, utan ersättning till staden upplåtas.

*Stadsfullmäktiges skriftelse
2 december
1899.*

Domänstyrelsen afgaf den 26 januari 1900 underdånigt utlåtande i ärendet och anförde därvid bland annat, att såsom villkor för den genom nådiga brefvet den 10 maj 1861 skedda jordupplåtelse stadgats, att staden skulle, antingen jorden blifve bebyggd eller ej, alltid därför utgöra arrende till kronan i förhållande till det, som för kungsladugårdens öfriga jord vid då förestående och framdeles skeende förnyade utarrenderingar däraf blifve författningsenligt bestämdt.

*Domänstyrelsens utlåtande 26
januari 1900.*

Enligt nådiga brevet den 20 augusti 1880 hade såsom villkor för den därigenom skedda upplåtelsen stadgats, bland annat, att staden skulle erlägga årligt arrende till statsverket i förhållande till det arrende, som för kungsladugårdens öfriga jord vid då förestående och framdeles skeende utarrenderingar blefve författningsenligt bestämdt.

Genom kontrakt den 24 augusti 1881 hade kammarkollegium, enär af den genom 1829 och 1831 års nådiga bref upplåtna mark ännu vore obebyggda 23 kvadratref 84 kvadratstänger åker samt 26 kvadratref 69 kvadratstänger backar och impediment, till staden för tiden till den 14 mars 1902 utarrenderat nämnda arealer mot en afgift, beräknad efter 4 kronor 37 öre för hvarje kvadratref åker, eller 104 kronor 18 öre. Därjämte hade staden ålagts skyldighet att utan afkortning å arrendet för de arrenderade ägorna taga del i alla kungsladugården åliggande utskylder och besvär, hvilket deltagande borde bestämmas i förhållande till de för kungsladugården och ifrågavarande därifrån afskilda ägor stadgade arrendeavgifter. Detta arrende, hvilket enligt kontraktet skulle minskas, i den mån större eller mindre del af den åt staden öfverlåtna åkern kunde blifva nödig att för stadens utvidgande använda, hade ännu för år 1898, enligt till kamrarrätten inkomna verifikationer till samma års specialräkning för Rekarne fögderi, utdebiterats med oförändradt belopp.

För de genom nådiga brefven den 10 maj 1861 och den 20 augusti 1880 upplåtna områden betalade staden enligt af kammarkollegium den 24 augusti 1881 utfärdade kontrakt, som ginge till ända den 14 mars 1902, i årligt arrende 399 kronor 55 öre; hvarjämte staden genom samma kontrakt tillförbundits att utan afkortning å arrendet för den arrenderade marken taga del i alla kungsladugården åliggande utskylder och besvär, hvilket deltagande borde bestämmas i förhållande till de för kungsladugården och ifrågavarande mark stadgade arrendeavgifter.

Det kungsladugården tillhörande, invid Norra Södermanlands järnväg mellan kyrkogården och den så kallade Slotsbacken belägna område, som stadsfullmäktige förklarar sig önska förvärfva utöfver hvad som i den underdåniga ansökningen angifvits, hade af arrendeuppskattningsmännen saluvärderats efter 4,400 kronor för hektar. Därvid hade till grund för värderingen lagts en af förste landtmätaren A. W. Lodén år 1898 med anledning af förestående utarrendering af kungsladugården med $\frac{1}{8}$ mantal Uppsalahalsen öfver dessa egendoms inägor upprättad karta med beskrifning. Ifrågavarande område vore å kartan upptaget under dels ägofigurerna n:is 62, 63, 64, 65, 67 och 67 a

om tillsammans 2,075 hektar, däraf 1,39 hektar åker och 0,685 hektar betesrenar, dels ock de väster om järnvägen belägna delar af två med n:is 66 och 68 betecknade gärdesvägar, hvilka delar innehölle tillhopa 0,135 hektar. Vid jämförelse mellan nyssnämnda karta och den förut omförmälda, af Déhn upprättade kartan befundes, att det å den senare inom gränsen A, B, C, D, E, F, G, H och I upptagna område sammanfölle med ägofigurerna n:is 1—40, 42—44, 391 och 392 å Lodéns karta, med tillägg af en å samma karta utan nummer inlagd skolhus-tomt, upplåten till Klosters församling. Enligt hvad domänstyrelsen vidare meddelade, innehölle ägofigurerna n:is 1—40 och 42—44 56,709 hektar åker, 0,42 hektar äng, 2,091 hektar betesmark och 0,754 hektar impediment, eller tillhopa 59,974 hektar, hvarjämte ägofigurerna n:is 391 och 392, som tillhopa bildade den å ytterkanten af området belägna lägenheten Årbylund och icke enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förslag skulle upplåtas till staden, innefattade sammanlagdt 0,195 hektar.

Oaktadt de jordupplåtelse till Eskilstuna stad, som tid efter annan ägt rum från kronans närbelägna mark, syntes det domänstyrelsen, liksom öfriga myndigheter, hvilka i ärendet sig yttrat, vara uppenbart, att en ytterligare tillökning i stadens område vore nödig, för att ej den utveckling, hvari staden vore stadd, skulle hållas tillbaka. Hvad staden för detta ändamål kunde behöfva, syntes kronan lika litet nu som förut böra undandraga sig att af sin mark lämna, men lika med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge domänstyrelsen det af staden begärda område vara allt för stort och stadens behof af utrymme för den närmaste tiden blifva fullt tillgodosedt genom en upplåtelse af den ägovidd, Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagit. Ett särskildt skäl för kronan att, såsom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande hemställt, lämna den jordareal, som nu erfordrades, ensamt från kungsladugården syntes styrelsen vara, att genom afstående af de utaf staden begärda Gredby ägor det staten tillhöriga Karl Gustafs stads gevärsfaktori skulle blifva omslutet af staden och beröfvas möjligheten af utvidgning. Därtill komme, att, efter hvad domänstyrelsen försport, förslag skulle hafva blifvit väckt att å ifrågasvarande ägor förlägga en trängdepå och möjligen äfven andra militära etablissement.

Beträffande villkoren för upplåtelsen af den mark, domänstyrelsen sålunda ansett böra staden tilläggas, anförde styrelsen, att enligt styrelsens åsikt nådiga brefvet den 28 augusti 1829 innefattade en utfästelse från statsmakternas sida att utan ersättning från kungsladugården tillhandahålla staden den jord, som till byggnadstomter erfor-

drades; att staden sålunda finge anses innehafva en annan ställning än andra rikets städer, som önskade förvärfva kronojord för sådant ändamål, men att, då nämnda utfästelse förenats med det förbehåll, att jorden ej skulle annat än successive i förhållande till dess bebyggande öfverlätas, därmed enligt styrelsens förmenande afsetts, att staden skulle få öfvertaga jorden endast i den mån, densamma komme att omedelbart användas till bebyggande. Att så ej kunde blifva förhållandet med den mer än 62 hektar omfattande areal, hvarom i detta ärende vore fråga, finge anses tydligt, äfven om sådant ej, såsom nu vore fallet, framginge af hvad stadsfullmäktige själfva i ärendet anført. Domänstyrelsen ansåge således, att staden ej borde bekomma marken annorledes än mot vederlag. Detta vederlag borde, enär staden ej förebragt någon utredning om, huru stor del af marken erfordrades för omedelbart bebyggande, beräknas för marken i hela dess vidd, men, enär det måste antagas, att marken, om den på skäliga villkor ställdes till buds för dem, som ville därå bygga, efter hand finge användning för det ändamål, som 1829 års nådiga bref haft till syfte att befordra, eller stadens utvidgning, ansåge domänstyrelsen den ersättning, som staden skulle erlägga, så mycket hellre böra begränsas därhän, att denna ersättning, såsom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagit, beräknades efter hvad marken, använd till jordbruk, kunde anses afkasta, som i följd af nyssnämnda nådiga bref, marken, i den mån densamma ej skulle till staden upplätas, ej syntes af kronan kunna disponeras på annat sätt än genom utarrendering under viss tid. Ersättningen ansåge styrelsen lika med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande böra utgå, icke, såsom vid några af de förut skedda jordupplåtelseerna till staden, i form af arrende, utan med viss köpeskilling, bestämd genom kapitalisering af markens arrendevärde; och syntes i stadens rätt att föreskrifva villkoren vid blifvande föryttring af marken till byggnadstomter böra stadgas inskränkning i den riktning, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad som stadgats rörande tomtupplåtelse i § 20 af Eders Kungl. Maj:ts förnyade nådiga reglemente för staden den 28 mars 1879, blifvit föreslagen; varande berörda paragraf af följande lydelse:

»Å jord, som anslagits eller blifver anslagen till stadens utvidgande, äger magistraten att, för bebyggande, utlämna tomter i öfverensstämmelse med stadsplanen samt därvid bestämma, till hvad omfattning och inom hvilken tid tomt skall vara bebyggd, äfvensom äfventyret för underlåtenhet däraf. Tomt, som sålunda blifvit intagen och be-

byggd, tillfaller bebyggaren eller hans rättsinnehafvare med äganderätt utan annan afgift, utöfver de vanliga utskylderna, än motsvarande ersättning till stadskassan för de utgifter, staden måste för jorden vidkännas.»

Med afseende å hvad i ärendet sålunda förekommit fann Eders Kungl. Maj:t, med förklarande att den af stadsfullmäktige i Eskilstuna väckta fråga om förening med staden i administrativt, ecklesiastikt och judiciellt hänseende af vissa i den underdåniga ansökningen angifna områden icke för det dåvarande borde komma under pröfning, godt att i förut omförmälda nådiga proposition den 2 mars 1900 (n:o 67) föreslå Riksdagen att medgifva,

*Proposition
2 mars 1900.*

dels att från Eskilstuna kungsladugård finge afsöndras och till Eskilstuna stad för stadens utvidgning försäljas med tillträdesrätt den 14 mars 1902 de delar af kungsladugården, som å ofvanberörda af förste landtmätaren Lodén år 1898 upprättade karta vore upptagna dels under ägofigurerna n:is 1—40 och 42—44 med en areal af tillsammans 59,974 hektar, dels ock väster om Norra Södermanlands järnväg under ägofigurerna n:is 62, 63, 64, 65, 67 och 67 a samt delar af n:is 66 och 68 med en sammanlagd areal af 2,210 hektar, allt mot en köpeskilling af 59,250 kronor samt under villkor i öfrigt:

att köpeskillingen skulle af staden till Södermanlands läns ränteri inbetalas senast å den för områdenas tillträdande bestämda dag;

att staden skulle på egen bekostnad låta uppgöra plan till områdenas bebyggande och underställa densamma Eders Kungl. Maj:ts pröfning så tidigt, att den före tillträdesdagen kunde till efterrättelse fastställas;

att i afseende å de byggnadstomter, som af staden blefve å områdena upplåtna, skulle gälla hvad i § 20 af Eders Kungl. Maj:ts förnyade nådiga reglemente för staden Eskilstuna den 28 mars 1879 vore stadgadt; och

att staden skulle låta uppföra och för all framtid underhålla stängsel mot kungsladugårdens till den upplåtna marken gränsande ägor;

dels ock att köpeskillingen för ifrågavarande jordområden finge tilläggas fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden och för sådant ändamål till statskontoret inlevereras.

På sätt här ofvan omnämmts, vann denna Eders Kungl. Maj:ts framställning icke Riksdagens bifall.

Riksdagens
skrifvelse 14
maj 1900.

Uti sin skrifvelse i ämnet af den 14 maj 1900 (n:o 101) anförde Riksdagen följande.

Af hvad i ärendet förekommit framginge, så väl att staden Eskilstuna vore i behof af mark för stadens nödvändiga utvidgning som ock att, då staden på alla sidor, med undantag af ett par korta afbrott, där staden gränsade till enskilda ägor, omgäfvades af kronojord, stadens utvidgning måste ske å sådan jord. Häri, likasom möjligen äfven i den omständigheten, att Eskilstuna icke såsom andra städer blifvit hugnad med donationsjord, syntes anledningen vara att söka till det af Rikets Ständer år 1829 lämnade medgifvandet, att mark finge från Eskilstuna kungsladugårds ägor utan afgift upplåtas till stadens utvidgning. Härvid vore dock att märka, att jorden endast successive i förhållande till dess bebyggande skulle få till staden upplåtas. Att därför vid upplåtelse af mark till staden i större utsträckning och för framtida behof ersättning, på sätt i propositionen föreslagits, affordrades staden, funne Riksdagen vara af förhållandena påkalladt. Riksdagen hade emellertid icke ansett sig kunna bifalla Eders Kungl. Maj:ts förenämnda förslag, såsom det då förelåge. Om än, enligt hvad i ärendet meddelats, stadens behof af utrymme för den närmaste tiden skulle blifva fullt tillgodosedt genom upplåtelse af den ägovidd, som i propositionen afsåges, kvarstode nämligen det förhållande, att staden kunde på grund af Rikets Ständers berörda medgifvande och nådiga brefvet den 28 augusti 1829 framdeles göra anspråk på ytterligare mark för stadens utvidgning; och därför syntes det vara både med det allmännas och staden Eskilstunas fördel förenligt, om dessa angelägenheter kunde en gång för alla ordnas. För Eskilstuna stad, som redan i sin ofvanberörda ansökning framställt önskan om förvärfvande af en större jordrymd än den af Eders Kungl. Maj:t föreslagna, syntes det vara af vikt att på en gång erhålla ett så stort område, att å detsamma kunde utläggas en för framtida behof betryggande stadsplan, och för statsverket syntes det vara angeläget, att ifrågavarande kronodomän, äfven med afhändande därifrån af ett större område än det ifrågasatta, blefve befriad från nuvarande intrång i dispositionsrätten, hvilket gifvetvis måste nedsätta dess arrendevärde. Att staden skulle vara villig att utgifva tillfredsställande ersättning för hela detta område, ansåge Riksdagen vara så mycket antagligare, som vid ett sådant köp några särskilda bestämmelser beträffande de afgifter eller köpeskillingar, staden vid tomternas utlämnande till enskilde kunde komma att betinga sig, icke syntes böra ifrågakomma.

I sammanhang med en dylik uppgörelse emellan kronan och sta-

den Eskilstuna ansåge Riksdagen det äfven böra tillses, ej allenast att vid den jordöfverlåtelse, som skulle komma att äga rum, den vattenrätt, som erfordrades för kronans verk i Eskilstunaån, bibehölles oförkränkt, utan äfven att i öfrigt rättsförhållandena emellan kronan och staden i afseende å vattenfallen i ån blefve fullständigt reglerade.

I anledning af hvad Riksdagen i ofvan omförmälda skrifvelse anfört har Eders Kungl. Maj:t enligt nådig remiss den 25 maj 1900 anbefallt domänstyrelsen att efter vederbörandes hörande inkomma med förnyadt underdånigt utlåtande i ärendet. Sedan i följd häraf domänstyrelsen anmodat Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län att infordra vederbörandes underdåniga yttrande och därmed jämte eget underdånigt utlåtande till styrelsen inkomma, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande till domänstyrelsen öfverlämnat, jämte eget utlåtande af den 16 augusti 1901, två särskilda yttranden från stadsfullmäktige i Eskilstuna, yttrande af magistraten därstädes, ett af f. d. öfverstelöjtnanten vid väg- och vattenbyggnadskåren P. L. Laurell, efter förordnande af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, med ledning af å platsen verkställd besiktning afgifvet yttrande med förslag till reglering af rättsförhållandena mellan kronan och Eskilstuna stad i afseende å vattenfallen i Eskilstunaån, utlåtande från arméförvaltningens artilleridepartement samt yttranden af domänintendenten och förste landtmätaren i länet, vederbörande kronofogde och arrendatorn af Eskilstuna kungsladugård C. H. Bergstedt äfvensom i nämnda utlåtanden och yttranden återopade kartor och andra bilagor. Samtliga dessa handlingar hafva därefter blifvit af domänstyrelsen med underdånigt utlåtande den 16 oktober 1901 till Eders Kungl. Maj:t öfverlämnade, hvaruppå styresmannen för Karl Gustafs stads gevärsfaktori inkommit med två promemorior i ämnet.

Stadsfullmäktige i Eskilstuna hafva i det först afgifna, den 28 september 1900 dagtecknade yttrandet frambållit, att de områden, stadsfullmäktige i deras år 1899 ingifna underdåniga ansökning begärt, vore det minsta, som för en längre tid kunde tillfredsställa anspråken på utvidgning af stadens område, och, jämte meddelande att stadens vid Eskilstunaån belägna vattenverk utgjordes dels af fyra från Kungl. Maj:t och kronan enligt med krigskollegium den 15 september 1836

*Stadsfullmäktiges skrifvelse
28 september
1900.*

upprättadt köpekontrakt af staden inköpta verk och dels af tre så kallade dispositionsverk, hvilka redan före år 1771 blifvit till järn-, stål- och metallförädlingens befrämjande lagda under Eskilstuna fristad, förklarar, att det ej tillhörde stadsfullmäktige att framkomma med något förslag om reglering af rättsförhållandena i afseende å vattenfallen, helst staden för begagnande af rätten till vattnet i Eskilstunaån ägde särskilda upplåtelsehandlingar.

Öfverste-
löjtnanten
Laurells
besiktning.

Vid den af öfverstelöjtnanten Laurell hållna besiktning fanns att tillgå en af Svea hofrätt den 26 januari 1900 meddelad dom i sak emellan arméförvaltningens artilleridepartement, å kronans vägnar, å ena, samt Eskilstuna stad, å andra sidan, angående för gevärsfaktoriets räkning verkställdt afledande af vatten i Eskilstunaån, enligt hvilken dom förklarats, att stadens nyttjanderätt till de så kallade dispositionsverken icke vore af den beskaffenhet, att staden på grund af densamma vore befogad förhindra kronan att utan föregående syn för Karl Gustafs stads gevärsfaktoris räkning afleda mer vatten än som förut för detsamma användts, men att enär kronan vid försäljningen till staden den 15 september 1836 af de verk och byggnader jämte tillhörande dammar, landfästen och strömfall med mera, som i det sistnämnda dag upprättade köpekontraktet uppräknats, förbehållit sig för gevärsfaktoriets allenast den vattenkraft, som för detsamma vore eller komme att blifva behöflig, och följaktligen staden, såsom ägare af de genom berörda köpekontrakt försålda verk och byggnader, ägde rätt till det vatten, som därutöfver kunde förefinnas, kronan vid sådant förhållande icke varit berättigad att vidtaga förändring med den förut befintliga dammen förr än efter laga syn. Med afseende å innehållet i denna dom och på i öfrigt anförda skäl har Laurell förordat, att, därest kronan ej läte äganderätts- och dispositionsförhållandena rörande vattenverken i Eskilstunaån blifva oförändrade, kronan återköpte de försålda verken och återkallade den lämnade dispositionsrätten öfver en del verk, så att kronan komme att ensam äga och disponera samtliga verken. I hvarje fall borde enligt Laurells åsikt vid en blifvande uppgörelse med Eskilstuna stad det till gevärsfaktoriets gränsande, till staden år 1836 försålda vattenverket n:o 51 med tillhörande område till gevärsfaktoriets återköpas för att åt detta bereda ökad utrymme. Sagda verk vore för närvarande och intill år 1927 af staden utarrenderadt för 1,200 kronor om året, och köpesumman för detsamma kunde beräknas till 24,000 kronor, motsvarande arrendesumman, kapitaliserad efter 5 procent.

Arméförvalt-
ningens
artilleri-
departement.

Arméförvaltningens artilleridepartement har såsom eget utlåtande åberopat ett utaf dess ombudsman afgifvet memorial, därå styresmannen

för gevärsfaktoriet tecknat, att han biträdde de i memorialet gjorda uttalanden. Enligt memorialet har ombudsmannen, då delar af den i stadsfullmäktiges ansökning afsedda, till Gredby och Kronhagen hörande mark syntes kunna komma att tagas i anspråk dels för en möjlig utvidgning af gevärsfaktoriet, hvilken genom afstående af Gredby hemman skulle omöjliggöras, dels ock för en eventuell förläggning af en trängdepå, hvarom fråga föreläge, samt äfven af andra militära etablissemang, då möjligen ett truppförband kunde komma att dit förläggas, framhållit nödvändigheten däraf, att i allt fall nämnda hemman och Kronhagen icke till staden öfverlättes, utan af kronan bibehölles.

I afseende å den ifrågasatta regleringen af rättsförhållandena angående vattenfallen i Eskilstunaån har ombudsmannen meddelat, att, sedan hofrättens ofvanberörda dom blifvit å kronans vägnar hos Eders Kungl. Maj:t öfverklagad, Eders Kungl. Maj:t genom dom den 26 februari 1901, emedan, på sätt hofrätten antagit, stadens rätt till dispositions- eller donationsverken icke vore af beskaffenhet att förhindra kronan att afleda det vatten, som kunde vara erforderligt till fyllande af gevärsfaktoriet nuvarande behof, och, beträffande de af staden inköpta verken, åberopade kontraktet af den 15 september 1836 måste gifvas den tolkning, att kronan förbehållit sig rätt att fritt föfoga öfver den vattenkraft, som icke allenast vid kontraktets tillkomst vore utan jämväl framdeles kunde blifva behöflig för gevärsfaktoriet, förty och på i öfrigt anförda skäl pröfvat rättvist att, med ändring af hofrättens dom, ogilla den mot kronan i saken förda talan. Genom nämnda dom hade alltså rättsförhållandena mellan kronan och staden i afseende å vattenfallen i Eskilstunaån fullständigt reglerats, och därigenom vore tydligen bestämdt, att kronan ej allenast hade all äganderätt utan jämväl för gevärsfaktoriet behof oinskränkt nyttjanderätt till vattnet i Eskilstunaån och dessutom vore oförhindrad att utan stadens hörande afleda vatten, som för gevärsfaktoriet nuvarande och kommande behof erfordrades, samt att staden ej hade annan rätt än en nyttjanderätt, inskränkt till det vatten, kronan ej behöfde. På grund häraf ansåge ombudsmannen anledning från kronans sida ej förefinnas att genom nytt aftal ändrade sålunda reglerade förhållandena.

Ombudsmannen har vidare anført, beträffande Riksdagens uttalande, att vid den ifrågasatta jordupplåtelsen skulle bestämmas, att den vattenrätt, som erfordrades för kronans verk i Eskilstunaån, skulle bibehållas oförkränkt, att, äfven om särskild anledning till stadgandet af sådant villkor ej för närvarande föreläge, det likväl kunde antagas, att staden, såsom ägande jord ofvan eller nedan om kronans vattendrag, vid fram-

deles erforderliga förändringar af vattendraget för det nuvarande gevärsfaktoriets eller dess utvidgning genom möjligt inköp af annat vattenverk eller annorledes kunde anse sig tillskyndas skada. Ombudsmannen har därför ansett lämpligt, att för öfverlåtelsen stadgades förberörda af Riksdagen ifrågasatta villkor med tillägg, att den kronan sålunda förbehållna vattenrätt skulle gälla jämväl vid utvidgning af gevärsfaktoriets genom förvärf af annat vattenverk eller annorledes.

Stadsfullmäktiges
skrifvelse
9 maj 1901.

Stadsfullmäktige i Eskilstuna hafva, efter erhållen del af hvad arméförvaltningens artilleridepartement och dess ombudsman anförde äfvensom af Laurells förslag, i den 9 maj 1901 afgifvet nytt yttrande förklarar, att då genom Eders Kungl. Maj:ts ofvanberörda dom den 26 februari 1901 stadens rätt i afseende å vattnet vid verken i Eskilstunaån blifvit inskränkt till endast nyttjande af det vatten, kronan icke behöfde, stadsfullmäktige instämde i den af arméförvaltningens artilleridepartement uttalade uppfattning, att anledning för kronan ej förefunnes att genom nytt aftal ändra de sålunda reglerade förhållandena, liksom stadsfullmäktige icke hade något att erinra däremot, att såsom villkor för markupplåtelsen stadgades, att den vattenrätt, som erfordrades för kronans verk i Eskilstunaån, skulle bibehållas oförkränkt. Stadsfullmäktige kunde däremot ej finna annat, än att det af arméförvaltningens artilleridepartement till detta villkor fogade tillägg, att den kronan sålunda förbehållna vattenrätten skulle gälla jämväl vid utvidgning af gevärsfaktoriets genom förvärf af annat verk eller annorledes, vore i anledning af sistberörda dom, såvidt därigenom reglerats rättsförhållandena mellan kronan och staden rörande vattenrätten i ån, fullkomligt öfverflödigt, hvarjämte innebörden af tillägget vore svår att tyda, så att detsamma äfven ur denna synpunkt syntes olämpligt.

Beträffande de områden, staden önskade förvärfva från kungsladugården, hafva stadsfullmäktige framhållit, hurusom det för staden vore af synnerligen stor vikt att nu, då staden föreslagits ett afstående från framtida tillämpning af nådiga brevet den 28 augusti 1829 och däri inrymda medgifvande för staden att i mån af behof för dess framtida utvidgning utan ersättning erhålla mark från kungsladugården, tillse, att staden erhöles, såvidt möjligt, lämplig begränsning för sitt blifvande område och så stor areal af kungsladugården, att staden kunde utan fara eller olägenhet afstå från vidare tillämpning af detta nådiga bref. Stadsfullmäktige hade därför funnit af behofvet påkalladt att företaga några ändringar i sin förut framställda begäran, i det att nu, på sätt närmare utvisades af en vid stadsfullmäktiges yttrande fogad, af stadsingenjören O. Sjöling år 1901 upprättad »Karta öfver vissa delar af Eskilstuna

Kungsladugård och Kronohemmanet Gredby för införlifning med Eskilstuna stad», till den mark, som af stadsfullmäktige förut begärts, lagts några områden från kungsladugården, som funnits nödiga att förvärfva, hvaremot stadsfullmäktige ansett sig kunna afstå från det mindre område af kungsladugårdens mark, som i deras år 1899 ingifna ansökning omnämnts såsom å den däri åberopade, af O. B. Déhn sammandragna kartan betecknad med K, L, M, N och O, då stadens blifvande gräns utan detta område erhöles bättre form.

Då vissa till kungsladugården hörande ekonomibyggnader vore belägna å den mark, som stadsfullmäktige nu önskade förvärfva, erbjöde sig dessa å stadens vägnar att, såvidt dessa byggnader tillhörde kronan och vore för arrendets handhavande nödvändiga, å plats, som af Eders Kungl. Maj:t eller domänstyrelsen kunde komma att bestämmas, inom den återstående delen af kungsladugården uppföra för densamma nödiga, motsvarande byggnader, hvarjämte, vidkommande öfriga å områdena befintliga, arrendatorer eller andra tillhörande byggnader, staden vore villig öfvertaga kronans mot dessa åtagna förbindelser.

I fråga om Djurgården, som inginge i det nu ifrågasatta markområdet liksom i det, som år 1899 begärdes, förbunde sig stadsfullmäktige att i blifvande stadsplan öfver det utvidgade området inrymma Djurgården såsom en fri och öppen lustpark, hvilken för framtiden skulle såsom sådan underhållas och icke få i vidsträcktare mån bebyggas än som vore för bevarande af denna dess natur behöfligt och med detta dess ändamål förenligt.

Stadsfullmäktige hafva därjämte förklarat sig vidhålla sin förut gjorda framställning att få förvärfva, utom nämnda delar af kungsladugården, åtminstone en del af den förut begärda marken från Gredbyhemmanen, hvilken del, liggande omedelbart intill stadens nuvarande förnämsta stadsdel, »väster», medgäfvade en direkt utsträckning af stadens hufvudgator samt omfattade den enda plats i stadens närhet, som lämnade lämpliga tomter för större industriella anläggningar med arbetarebostäder. I fråga om det område, staden af Gredbyhemmanen önskade förvärfva, hafva stadsfullmäktige hänvisat till ofvanberörda af Sjöling upprättade karta, enligt hvilken sagda område utgöres af all mellan järnvägsområdet och än belägen mark.

Under framhållande, att det område, som för stadens räkning nu begärdes, och hvilket staden hade för afsikt att omedelbart och i ett sammanhang planlägga för att redan från början fördela detsamma för särskilda ändamål, så att en del användes till fabrikskvarter, en del därinvärd till arbetarebostadskvarter och en del till andra bostadsbyggnader,

icke kunde anses för stort, hälst det gällde för staden att tillförsäkra sig ett för dess behof under en längre följd af år tillräckligt område, och betydligt större utrymme för gator än förut äfvensom mark till öppna platser och planteringar måste från bebyggande undantagas, hafva stadsfullmäktige sammanfattat sina önsknings uti ifrågavarande afseende i hemställan, att staden måtte berättigas att mot en lösesumma, beräknad i enlighet med de grunder, som i ofvan åberopade nådiga proposition år 1900 föreslagits eller, om detta beträffande Greby icke kunde medgifvas, bestämd af gode män, med äganderätt förvärfva *dels* det å Sjölings karta utmärkta område af Greby kronohemman i Fors socken, *dels ock* af kungsladugården ej mindre Kronhagen i sistnämnda socken än äfven Djurgården med dit ledande väg och det öfriga å sistnämnda karta utmärkta område, allt i Klosters socken, med undantag af den inom samma område liggande mark, som förut blifvit af Eders Kungl. Maj:t till annan upplåten, nämligen Klosters skollustomt, Norra Södermanlands järnvägsområde samt den norr om gamla begravningsplatsen till Eskilstuna stads samt Klosters och Fors gemensamma pastorat upplåtna mark, å kartan betecknad P, Q, R och S. Därjämte hafva stadsfullmäktige anhållit, att hela den ifrågavarande marken måtte få med staden förenas och inom stadsområdet inläggas. Slutligen hafva stadsfullmäktige förklarar sig, därest staden erhöle den nu begärda marken, för sin del afstå från framtida tillämpning och begagnande af den staden genom nådiga brefvet den 28 augusti 1829 anvisade rätt att utan ersättning från kungsladugården erhålla mark för stadens successiva behof af utvidgning.

Magistraten.

Magistraten i Eskilstuna har instämt i den af stadsfullmäktige i deras sistberörda yttrande gjorda framställning.

Domänintendenten.

Domänintendenten har meddelat, att å den utaf staden begärda mark från kungsladugården funnes *dels* byggnader tillhörande kronan och brandförsäkrade för sammanlagdt 14,500 kronor, *dels* byggnader tillhöriga kungsladugårdens arrendator, ofvanbemälde Bergstedt, *dels* ock åtskilliga närmare angifna byggnader tillhörande staden eller enskilde ägare. Med undantag af ett stall, tillhörande Rekarne härads hushållningssgille, som jämlikt domänstyrelsens skrifvelse den 6 maj 1887 erhållit tillstånd att på begärd plats uppföra för en hästmarknad erforderliga byggnader med skyldighet för gillet att, om och när styrelsen så påfordrade, samma byggnader borttaga, hade alla af domänintendenten uppgifna, kronan eller staden ej tillhöriga byggnader uppförts, utan att, såvidt af i domänkontoret förvarade handlingar kunnat utrönas, vederbörligt tillstånd därtill begärts eller erhållits. Då åkern, som inginge bland

den mark, staden önskade från kungsladugården förvärfva, bestode nästan uteslutande af sådan jord, som vid den år 1899 verkställda arrendeuppskattning å kungsladugården af förrättningsmännen ansetts vara den bästa, och tomtarealen vid samma förrättning upptagits till lika värde som 1:sta klassens åker, skulle enligt den beräkning, som vid uppskattningstillfället följts, arrendevärdet å ifrågavarande slags inägor utgöra 36 kronor för hektar. Vid nämnda uppskattning hade den kungsladugården tillhörande ängsmarken, som hade en obetydlig areal, icke åsatts särskildt arrendevärde, men saluvärdet å denna mark syntes rättast böra angifvas till 200 kronor för hektar eller dubbla priset mot det, som förrättningsmännen vid en i sammanhang med uppskattningen verkställd saluvärdering å en utäga under kungsladugården upptagit för dithörande afrösningsjord.

I fråga om det område, staden önskade förvärfva från Gredbyhemmanen, har domänintendenten meddelat, att å samma område ej finnes några kronan tillhöriga byggnader, men väl några hus, som ägdes af staden, samt dessutom å den bland arrendelotterna, hvori hemmanen upplåtits, med litt. C betecknade en loge, tillhörande lottens arrendator, Gustaf Larsson, och å arrendelotten litt. E åtskilliga byggnader, tillhörande denna lottens arrendator, fabrikören E. Åselius i Eskilstuna, hvilken senare genom domänstyrelsens skrifvelse den 4 juni 1897 förklarats oförhindrad att å lotten uppföra boningshus med tillhörande uthusbyggnader med skyldighet att, om och när så påfordrades, låta borttaga desamma, hvaremot arrendatorn till lotten C ej, såvidt domänintendenten kunnat utröna, erhållit tillstånd till den honom tillhöriga byggnadens uppförande.

Kronofogden har förklarat sig icke hafva något att erinra mot bifall till stadsfullmäktiges i Eskilstuna framställning, sådan den nu föreläge.

Kronofogden.

Kungsladugårdens arrendator har hemställt, bland annat, att, därest berörda framställning bifölles, Eskilstuna stad måtte åläggas att af arrendatorn tillösa sig de honom enskildt tillhöriga byggnader, hvilka samtliga vore för egendomens skötsel lika nödiga som kronaus hus.

Kungsladugårdens arrendator.

Af intyg, utfärdade af t. f. förste landtmätaren O. B. Déhn och förste landtmätaren H. R. Linder, framgår, bland annat, att hela arealen af Eskilstuna kungsladugård med därunder lydande hemmanet $\frac{1}{8}$ mantal Uppsalahalsen utgjorde, efter afdrag för därifrån exproprierad mark, 632,2048 hektar; att det område från kungsladugården, som stadsfullmäktige nu anhållit få förvärfva, innefattade 183,798 hektar; att därutaf Djurgården innehölle 20,912 hektar, öfriga ägor inom Klosters socken

Intyg af landtmätare.

152,118 hektar samt Kronhagen inom Fors socken 10,768 hektar; att af sistberörda två områden, tillhopa 162,886 hektar, 1,616 hektar utgjordes af tomter, 146,427 hektar af åker, 0,840 hektar af äng, 11,340 hektar af afrösningsjord och 2,663 hektar af impediment; att hela arealen af 2 mantal Gredby n:is 1 och 2 uppginge, med afräkande af därifrån afsöndrad folkskoleplats, till 152,5651 hektar, samt att det område, som stadsfullmäktige nu önskade från dessa hemman förvärfva, innehölle 51,715 hektar.

*Kungl. Maj:ts
befallnings-
hafvande.*

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande har i sitt underdåniga utlåtande, med upplysning, att numera arrenderätten till sju af de tio arrendelotter, hvari Gredby kronohemman vore indelade, eller lotterna A, B, D, F, G, H och I, öfvergått till Eskilstuna stad, vidare anført, att då enligt den i Riksdagens ofvan nämnda skrifvelse den 14 maj 1900 gifna anvisning det nu gällde för Eskilstuna stad att, jämte frånträdande af all den vidare rätt till jordförvärf, som på nådiga brefvet den 28 augusti 1829 kunde grundas, en gång för alla ordna förevarande angelägenhet och tillse, att så stort område därvid erhöles, att å detsamma kunde utläggas en för framtida behof betryggande stadsplan, erfordrades uppenbarligen ett vida större område än det förut föreslagna. Genom den utredning, som af stadsfullmäktige numera åstadkommits, vore Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande för sin del öfvertygad därom, att nu begärda arealen vore för sagda ändamål af behovet synnerligen påkallad. Om fabriksverksamheten i Eskilstuna under framtiden skulle utveckla sig i samma mån, som skett under de senaste tre decennierna, vore att befara, att den nu begärda arealen snarare vore för liten än för stor, men då utrymmet onekligen blefve bättre tillvarataget, om staden på en gång förvärfvade ett jämförelsevis större område och finge ordna detsamma såsom stadsfullmäktige i sitt senaste yttrande redan antydt, syntes den nu begärda arealen kunna anses vara för behovet tillfredsställande.

Till stadens ändamålsenliga utvidgning och bebyggande lämpade sig också efter Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes åsikt företrädesvis just de delar af kronohemmanen Gredby och Eskilstuna kungsladugård, som staden senast begärt att få inlösa och som å stadsingenjören Sjölings karta funnes utmärkta och planlagda.

Då stadsfullmäktige förklarar sig hafva för afsikt att, om Djurgården finge af staden med äganderätt öfvertagas, bibehålla Djurgården såsom öppen allmän plats med parkanläggning, och det således numera bereds tryggad säkerhet därför, att för all framtid »stadens talrika

arbetspersonal kunde under den vackra årstiden äga tillfälle att där vinna vederkvickelse och lämpliga förströelser», hade det skäl, som förut föranledt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande att göra erinringar mot stadens förvärf af Djurgården med dit ledande väg förfallit; och ville Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande nu på det lifligaste tillstyrka, att stadens begäran äfven i denna del bifölles, enär härigenom säkrare borde vinnas den fördel, att Djurgården jämte vägen förlades under stadens jurisdiktion och under uppsikt af stadens polismyndighet, hvilket i den allmänna ordningens intresse vore att eftersträfvä.

Lösesumman för det nu begärda området af kungsladugårdens ägor i Klosters socken, med undantag af Djurgården, ansågo Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande böra bestämmas efter samma grunder, som tillämpats vid beräkning af den i förut omförmälda nådiga proposition föreslagna köpeskilling för de områden, hvarom då varit fråga, eller till belopp, motsvarande jordens arrendevärde, kapitaliseradt efter 4 procent; men då arrendevärdet å de ägor, som innefattades i nu ifrågavarande område, i följd af jordens olika beskaffenhet icke med erforderlig noggrannhet kunde till siffran angifvas, hemställde Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att lösesumman för samma område måtte bestämmas att utgå efter samma proportion, som för de i 1900 års proposition till försäljning ifrågasatta områdena föreslagits. Enär Djurgården vore afsedd att fortfarande användas för det ändamål, hvar till den genom nådiga brefvet den 31 maj 1861 med nyttjanderätt till staden upplåtits, samt afgälden för Djurgården enligt nådiga brefvet den 4 april 1862 utginge med 40 kubikfot 2 kannor spannmål, hälften råg och hälften korn, att med penningar efter stadgadt medelpris lösas, och denna afgift för de tio sista åren utgjort sammanlagdt 835 kronor 46 öre eller i medeltal för hvarje år 83 kronor 55 öre, syntes billigt och skäligt, att äfven Djurgården afyttrades för en köpeskilling, motsvarande nyssnämnda afgäld, kapitaliserad efter 4 procent, eller således för 2,088 kronor 75 öre med tillägg af 5,013 kronor 60 öre, hvartill den å Djurgården växande ståndskogen af vederbörande jägmästare saluvärderats. Enär beträffande hemmanen Gredby icke förekomme någon omständighet, som innefattade skäl, hvarför de begärda delarna däraf skulle säljas för belopp understigande saluvärdet, syntes det Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande lämpligt, att köpesumman för dessa områden och den af desamma omslutna lägenheten Kronhagen bestämdes efter verkställd värdering genom särskild nämnd, utsedd i den ordning,

nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof stadgade.

Då, hvad anginge de å de begärda områdena befintliga byggnader, tillhörande dels kronan, dels vederbörande arrendatorer och dels andre, kronans byggnader, uppförda alla på kungsladugårdens område, vore för behållna delarna af egendomen allt för stora och fördenskull icke lämpliga att dit förflyttas, syntes det Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande bland villkoren för köpet böra föreskrifvas, att staden till gengäld för dessa byggnader skulle å plats på de kronan behållna delarna af kungsladugården, som af domänstyrelsen anvisades, inom viss tid låta på sin bekostnad uppföra nya byggnader af storlek och beskaffenhet, som domänstyrelsen med hänsyn till egendomens behof bestämde, samt att blifvande arrendatorn af de kronan behållna delarna af egendomen skulle äga rätt att, intill dess nyssnämnda byggnader blifvit uppförda och för kronans räkning vid laga syn godkända och mottagna, afgiftsfritt begagna de gamla husen. Beträffande arrendatorernas byggnader hade endast af kungsladugårdens arrendator framställtts anspråk, att hans byggnader skulle af staden lösas. Visserligen funne Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande icke någon rättsgrund kunna åberopas för detta anspråk, men då billigheten däremot syntes fordra, att jordägaren vid försäljning af marken hölle arrendatorn skadeslös för de uppoffringar, han måst vidkännas för de därå af honom uppförda byggnaderna, hvilka alla varit för jordbrukets drifvande erforderliga, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande såsom ytterligare köpevillkor böra föreskrifvas skyldighet för staden att, om arrendatorn vidhölle sitt anspråk och icke föredroge att bortflytta byggnaderna, lösa dem alla för belopp, som skulle efter verkställd värdering bestämmas af särskild nämnd, utsedd i den ordning, ofvan åberopade nådiga förordning den 14 april 1866 stadgade, men med iakttagande dock, att lösesumman icke finge öfverstiga byggnadernas nuvarande brandförsäkringsvärde, som enligt infordrad uppgift uppginge till sammanlagdt 21,200 kronor. I afseende å alla öfriga å ifrågavarande ägoområden befintliga byggnader syntes Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande icke vidare bestämmelse erfordras, än att sagda byggnader förbehölles sina respektive ägare med den rätt, en hvar af dem tillkomme.

Vidare ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande att, i öfverensstämmelse med Riksdagens i dess skrifvelse gjorda anvisning och stadsfullmäktiges medgifvande, såsom köpevillkor borde föreskrifvas, att all vidare rätt för staden enligt nådiga brevet den 28 augusti 1829 att

förvärfva jord från kungsladugården till stadens utvidgning med nu ifrågavarande jordupplåtelse skulle upphöra, samt att den vattenrätt, som erfordrades för kronans verk i Eskilstunaån, skulle bibehållas oförkränt. Däremot syntes det tillägg till sistnämnda villkor, som af arméförvaltningens artilleridepartement föreslagits, eller att den kronan sålunda förbehållna vattenrätt skulle gälla äfven vid utvidgning af gevärsfaktoret genom förvärf af annat verk eller annorledes, icke böra bland köpevillkoren upptagas, då kronan i händelse af dylikt förvärf eller andra förändrade förhållanden finge anses vara i tillfälle att med stöd af allmän lag göra sin rätt gällande, och med föreslagna tillägget icke kunde afses att hindra staden, om den i sin rätt förnärmades, att däri söka och vinna ändring.

Det af Riksdagen ytterligare i samma skrifvelse framhållna villkor beträffande reglering af rättsförhållandena mellan kronan och staden i afseende å vattenfallen i Eskilstunaån hade genom den dom, som af Eders Kungl. Maj:t den 26 februari 1901 i då pågående tvist mellan staden och kronan gifvits, redan blifvit fullt tillgodosedt; och ansåge vid sådant förhållande Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande hvarken något nytt aftal i omförmälda hänseende erfordras ej heller det af Laurell ifrågasatta inköp af stadens vattenverk för kronans räkning böra nu komma under vidare ompröfning.

I afseende å formen för de nu till upplåtelse ifrågasatta jordområdenas afskiljande från de hemman, hvartill de hörde, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, med förmälan att 2 § 2 momentet i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 syntes lägga hinder i vägen för omförmälda delars afskiljande från de respektive hemmanen genom ägostyckning, ansett dylikt afskiljande böra ske medelst jordafsöndring; och, ehuru de ifrågavarande områdena väsentligen öfverstege en femtedel, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansett något hinder för dylik afsöndring i dessa fall icke böra möta.

Kostnaderna för de landtmäteriförrättningar, som kunde komma att påkallas, jämte de för lagfart af köpet erforderliga utgifter syntes Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande staden böra ensam vidkännas.

Tiden, då de ifrågavarande områdena skulle få af staden tillträdas, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande lämpligen böra, beträffande delarne af kungsladugården och af de utaf staden arrenderade lotterna af Gredbyhemmanen bestämmas till den 14 mars 1903 och för öfriga lotter af sistnämnda hemman till den fardag, då om dem

nu gällande arrendekontrakt löpte till ända; och borde blifvande köpeskilling för hvarje tillträdt område å tillträdesdagen i länets ränteri inlevereras.

Såsom villkor i öfrigt för försäljningen syntes Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande böra föreskrifvas, att staden skulle på egen bekostnad låta uppgöra plan till de upplåtna områdenas bebyggande och underställa densamma Eders Kungl. Maj:ts pröfning så tidigt, att den före tillträdesdagen kunde till efterrättelse fastställas, samt att staden skulle låta uppföra och för all framtid underhålla stängsel mot kronans till den upplåtna marken gränsande ägor.

Slutligen har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, med uttalande af den mening, att stadsfullmäktiges framställning om det ifrågasvarande markområdets förening med staden och inläggande inom stadsområdet borde bero på särskild framställning, sedan frågan om jordupplåtelsen blifvit afgjord, hemställt, att de af stadsfullmäktige i deras senaste yttrande begärda områden måtte till staden med äganderätt upplåtas under de villkor, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagits.

Domänstyrelsen.

Domänstyrelsen har till en början meddelat, *dels* att styrelsen, då löpande arrendeperioden för Eskilstuna kungsladugård ginge till ända redan den 14 mars 1902, anmodat Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande att gå i författning om kungsladugårdens skötsel och vård under ett år från nämnda dag, *dels ock* att styrelsen, beträffande Gredbyhemmanen, på grund af nådigt bref den 12 maj 1892 vid utarrenderingen af lotterna litt. B och C gjort förbehåll om rätt för Karl Gustafs stads gevärsfaktori att till skjutbana begagna ett å nämnda lotter beläget område intill västra gränsen af och vidare nordväst om Eskilstuna nedra hamn, hvars landtområde enligt Sjölings ofvanberörda karta i väster och nordväst sträckte sig intill den Gredbyhemmanen tillhörande mark, som staden nu önskade förvärfva. Härjämte har domänstyrelsen erinrat, att staden enligt nådigt bref den 7 juni 1901 medgifvits att för en väganläggning erhålla upplåtelse mot ersättning i enlighet med nådiga förordningen den 14 april 1866 af dels 0,05 hektar från Tunafors hage, med hvilken benämning Kronhagen afsetts, och dels från de till staden utarrenderade lotterna litt. A, D och H af Gredbyhemmanen 0,365 hektar, med rätt för staden att tillträda förstnämnda område den 14 mars 1902 eller därförinnan, om öfverenskommelse med arrendatorn därom träffades.

Domänstyrelsen har vidare anfört, att enligt det af styrelsen år 1900 i ärendet afgifna utlåtande styrelsen väl ansett, att en tillökning i

stadens område vore nödvändig, för att stadens utveckling icke skulle hämmas, men att det af staden då begärda området varit större än hvad stadens behof af utrymme för den närmaste tiden kräfde, i hvilket afseende den ägovidd af 62,184 hektar, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i afgifvet utlåtande då föreslagits att från kungsladugårdens ägor i Klosters socken till staden upplåtas, förefallit fullt tillräcklig. I det skick, hvori frågan numera genom Riksdagens skrivelse den 14 maj 1900 kommit, vore det gifvet, att stadens fordringar borde bedömas ur annan synpunkt, än som förut gjort sig gällande, då nämligen staden nu hade att på en gång förskaffa sig så stort område, att en för framtida behof betryggande stadsplan kunde därå utläggas. Med hänsyn härtill ansåge domänstyrelsen, lika med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att det område, som af staden nu begärdes, icke vore för stort tilltaget, äfvensom att detsamma erhållit en för stadens ändamålsenliga utvidgning och bebyggande lämplig begränsning, och funne domänstyrelsen med hänsyn till det statsintresse, styrelsen hade att bevaka, icke heller anledning att motsätta sig upplåtelse till staden af all den nu begärda marken.

På de skäl, som af styrelsen i dess förra underdåniga utlåtande anförts rörande beräkningen af lösen för de områden om tillsammans 62,184 hektar, som då föreslagits att från kungsladugården upplåtas till staden mot en summa af 59,250 kronor, ansåge styrelsen lösesumman för den mark, som nu kunde lämnas staden från kungsladugården, böra, där så ske kunde, såväl hvad anginge den i Klosters socken belägna delen, med undantag af Djurgården, som beträffande den till Fors socken hörande Kronhagen, bestämmas till belopp, motsvarande jordens arrendevärde, kapitaliseradt efter 4 procent. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, som uttalat samma mening i fråga om fastställandet af lösesumman för det i Klosters socken belägna området med ofvan nämnda undantag, hade ansett lösesumman böra bestämmas att utgå efter samma proportion, som för ofvanberörda 62,184 hektar föreslagits, eller således med 144,940 kronor 68 öre. Härvid vore emellertid att märka, dels att till grund för beräkningen af köpeskillingen för nämnda 62,184 hektar lagts ett belopp, motsvarande den nedsättning i arrendet en blifvande arrendator af kungsladugården ansetts böra åtnjuta för mistningen af marken, hvilken grund vid värdesättningen å den areal, som nu vore i fråga och omfattade vida mer än hälften af kungsladugårdens inägojord, icke syntes lämplig, dels ock att ofvannämnda område om 62,184 hektar utgjordes nästan uteslutande af åker, då däremot i de

ägor, som staden nu begärt att i sammanhang med samma område erhålla, inginge mer än 11 hektar afrösningsjord och mer än 2 hektar impediment. I det af domänintendenten afgifna yttrande hade denne meddelat, att bland den vid arrendeuppskattningen år 1899 å kungsladugården såsom första klassens jord upptagna areal med ett utfördt arrendevärde af 36 kronor för hektar inginge den nu af stadsfullmäktige från kungsladugården begärda åker- och tomtjord, men att särskildt arrendevärde ej åsatts ängsmarken, hvars saluvärde domänintendenten ansåge böra sättas till 200 kronor för hektar eller två gånger det pris, som upptagits för afrösningsjorden å en af förrättningsmännen saluvärderad utäga under kungsladugården. Då således utredning om arrendevärdet å ängs- och utmarken saknades, syntes för lösesummans bestämmande värdet å nämnda i förhållande till området i öfrigt obetydliga mark kunna beräknas efter de af domänintendenten angifna pris å äng och afrösningsjord. I sådant fall, och om till detta värde lades det belopp, som uppstode vid kapitalisering efter ofvan uppgifna grund af arrendevärdet å åker och tomter, men ej någon ersättning beräknades för impediment, skulle lösesumman för det område, som af stadsfullmäktige begärts från kungsladugårdens ägor i Klosters socken, med undantag af Djurgården, uppgå till 125,426 kronor 10 öre. För Kronhagen skulle lösesumman, beräknad efter enahanda grunder, blifva 9,114 kronor 60 öre, men då från denna äga enligt ofvan återopade nådiga bref den 7 juni 1901 redan till staden upplåtits 5 ar, som utgjordes af åker, syntes lösesumman böra minskas med det efter 4 procent kapitaliserade arrendevärdet af nyssnämnda område eller med 45 kronor till 9,069 kronor 60 öre.

I fråga om Djurgården instämde domänstyrelsen i hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anfört och ansåge således, att lösesumman för Djurgården borde fastställas till 7,102 kronor 35 öre, liksom domänstyrelsen funne riktigast, att lösen för det af stadsfullmäktige begärda området från Gredbyhemmanen bestämdes i enlighet med nådiga förordningen den 14 april 1866.

I afseende å de kronan tillhöriga hus, bestående af stall med vagnbod, ladugård, logbyggnad och spannmålsbod, hvilka vore belägna å det område af kungsladugårdens mark i Klosters socken, som staden önskade tillösa sig, hade staden erbjudit sig att å den del af denna mark, som skulle förblifva i kronans ägo, uppföra för samma del nödiga motsvarande byggnader. Storleken af dessa nya byggnader, hvaribland, såsom syntes, ej inginge boningshus, skulle således lämpas efter den

inägoareal, som kronan komme att behålla. Denna areal, om däri ej inräknades det kungsladugården underlydande, med nödiga åbyggnader försedda hemmanet Uppsalahalsen eller de till kungsladugården hörande torp och särskildt bebyggda lägenheter samt ej heller utägan Närjeholme, om hvars afsöndring och försäljning föreskrift meddelats genom nådigt bref den 25 maj 1900, utgjorde ej mer än omkring 30 hektar, så att det kunde ifrågasättas, om ej lämpligast för kronan skulle vara att låta staden för ofvannämnda hus erlægga lösen och, med bibehållande möjligen af den till kungsladugården hörande ej obetydliga skogsmarken, afyttra återstoden, därvid lägenheterna och tilläfventyrs en del af torpen kunde särskildt försäljas. Då emellertid genom en sådan åtgärd, företagen samtidigt med upplåtelsen af öfriga delen af kungsladugården till staden, i hvars intresse det låge att så snart som möjligt föryttra marken för bebyggande, skulle kunna uppstå en konkurrens, som till sina följder blefve menlig såväl för staden som för kronan, ansåge styrelsen någon försäljning af mark från kungsladugården utöfver den, som kunde varda till staden upplåten, icke för närvarande böra ifrågakomma. Om således den öfriga marken af kronan bibehölles, syntes därå böra uppföras för dess brukning nödiga åbyggnader, däribland boningshus; och då sådant borde kunna ske för en kostnad, som ej uppginge till värdet af kronans ofvanberörda hus, hvilka vore brandförsäkrade för 14,500 kronor, ansåge styrelsen såsom köpevillkor böra stadgas, att staden skulle i enlighet med föreskrifter, som vid laga syn meddelades, uppföra å den kronan behållna delen af kungsladugården för dess skötsel erforderliga åbyggnader äfvensom verkställa planering kring husen och till dessa anläggga erforderliga vägar.

Lika med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge domänstyrelsen staden böra till kungsladugårdens arrendator utgifva lösen för de honom enskildt tillhöriga hus, hvilken lösen borde till beloppet bestämmas enligt lagen den 28 oktober 1887 om skiljemän; och då samma skäl, som talade för ett förbehåll härom, syntes gälla i afseende å de hus, som å lotterna litt. C och litt. E af Gredbyhemmanen tillhörde dessa lotters arrendatorer, borde staden tillförbindas att inlösa jämnväl sistberörda hus. Bland de å nu ifrågavarande delen af kungsladugården befintliga hus, som tillhörde andra än kronan eller arrendatorer, funnes endast ett bostadshus, hvilket vore beläget å lägenheten Årbylund och ägdes jämte en å lägenheten uppförd uthuslänga af Nils Olof Carlsson och T. W. Edlund. Vid den å kungsladugården år 1899 hållna arrendeuppskattning hade förrättningsmännen tillstyrkt, att denna

lägenhet, som innehölle 8,7 ar tomt och 10,8 ar åker, skulle för en kommande arrendeperiod till innehafvarne upplåtas mot en årlig afgäld af 15 kronor. Om detta nu ej kunde ske, syntes styrelsen åtminstone den fördel böra beredas dem och deras hustrur, att förbehåll gjordes om rätt för dem att, mot erläggande af ofvanberörda afgäld till staden, besitta lägenheten, så länge densamma ej af staden ansåges för annat ändamål erforderlig och innehafvarne årligen erlade den bestämda afgälden samt ej beträddes med åverkan eller ohägn å stadens mark eller annat förargelseväckande uppförande. Därjämte borde staden förpliktas att, därest ofvannämnda personer blefve med anledning däraf, att staden funne nödigt på annat sätt disponera lägenheten, därifrån uppsagda, till dem erlagga lösen för deras nu å lägenheten befintliga hus.

De bestämmelser, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i öfrigt ansetts böra intagas bland köpevillkoren, syntes domänstyrelsen lämpliga. Domänstyrelsen funne för sin del ej något tillägg till de af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagna köpevillkoren erforderligt i annat afseende, än hvad anginge tillämpningen af de numera på Eskilstuna stad öfverlåtna arrendekontrakten om vissa lotter af Gredbyhemmanen. De arrendelotter, som af staden innehades, vore litt. A, enligt kontrakt den 29 mars 1893, och litt. B, D, F, G, H och I, tillsammans upplåtna genom kontrakt af den 4 maj 1893. Enligt ett handlingarna bilagdt intyg af t. f. förste landtmätaren O. B. Déhn skulle, i händelse den af stadsfullmäktige begärda markupplåtelsen från Gredbyhemmanen komme till stånd, i kronans ägo återstå ej något af lotterna litt. B, G och I, men af lotten litt. A 0,151 hektar samt af lotterna litt. D, F och H 20,099 hektar. Då dessa ägor vore till staden utarrenderade till den 14 mars 1914 och ej lämpligen syntes kunna af kronan på annat sätt disponeras förrän vid nämnda tid, då lotterna litt. E och K jämväl blefve arrendelediga och således en reglering af den i kronans ägo återstående arrendejorden kunde äga rum, ansåge styrelsen, att ofvanberörda arrendekontrakt borde utan hinder af försäljningen för staden blifva gällande under den bestämda arrendetiden i afseende å de ej försålda delarna med nedsättning i arrendet, motsvarande hvad som af detta kunde anses belöpa på de försålda delarna. För ledning vid bestämmande af nedsättningens belopp hade styrelsen infordrat yttrande därom af domänintendenten, hvilken föreslagit en nedsättning i arrendet enligt kontraktet den 29 mars 1893 med 190 kronor och i arrendet enligt kontraktet den 4 maj samma år med 940 kronor.

Slutligen har domänstyrelsen, som lika med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansett framställningen om det nu ifrågavarande

markområdets förening med staden och inläggande inom stadsområdet icke böra komma under pröfning, innan frågan om upplåtelsen blifvit afgjord, hemställt, att köpeskillingen för den mark, som blefve från kungsladugården och Gredbyhemmanen till staden försåld, måtte få, på samma sätt som köpeskillingarna för försålda mindre kronoegendomar, användas till inköp för kronans räkning af skogbärande eller till skogsodling tjänlig mark.

Styresmannen för Karl Gustafs stads gevärsfaktori har i de af honom afgifna promemorior, under återopande af en utaf stadsingenjören Sjöling år 1901 upprättad karta öfver Karl Gustafs stads gevärsfaktori med angränsande områden, anfört hufvudsakligen följande.

*Styresmannen
för Karl
Gustafs stads
gevärsfaktori.*

För att gevärsfaktoriets ägor måtte bekomma lämpligare form och naturlig begränsning samt dess materialgård och blifvande arbetarebyggnader skyddas för eldfarligt grannskap, borde, enligt styresmannens åsikt, den till faktoriängen hörande, från faktoriets öfriga, med litt. A å kartan betecknade område genom Kungsgatan skilda lotten B med den därå belintliga s. k. Markmanska eller Hägerströmska tomten utbytas mot den till Gredby hörande, med litt. C å kartan betecknade lotten, hvilken läge alldeles intill faktoriets område. Lotten B innehölle, förutom Markmanska tomten, 0,9 hektar och lotten C innefattade 0,8953 hektar enligt i februari 1902 af ofvanbemälda Déhn verkställda uppmätningar. Den inom lotten B liggande s. k. Markmanska tomten, utgörande $\frac{1}{2}$ tunnland, hade genom nådigt bref den 13 februari 1836 upplåtits till enskild person mot årlig till gevärsfaktoriets ingående tomtöresafgift af 1 krona 75 öre. Vidare vore att märka, att enär för gevärsfaktoriets erfordrades en kontrollskjutningsbana å minst 300 meters längd, hade för detta ändamål genom Eders Kungl. Maj:ts ofvan omnämnda beslut den 12 maj 1892 af Gredby hemmans ägor upplåtits utmed hemmanens gräns emot Eskilstuna nedre hamn ett område, beläget på 350 meters afstånd från faktoriets. En annan dylik bana finnes visserligen i den gevärsfaktoriets tillhöriga kronoskogen, upplåten åt Eskilstuna och Karl Gustafs stads skarpskytteförening, under villkor att faktoriets ej förvägrades banans begagnande, i händelse faktoriets hade behof af densamma, men sistnämnda bana läge på 1,300 meters afstånd från faktoriets, och vägen dit vore delvis blott en gångstig genom oländig mark. Ehuruväl det icke kunde förutsättas, att banan å Gredby-området skulle kunna för all framtid bibehållas, enär därigenom traktens användande för fabriksanläggningar skulle omöjliggöras, syntes det dock böra föreskrifvas, att denna bana

skulle få för sitt ändamål bibehållas, intilldess hinder genom uppförda byggnader m. m. uppstode.

Slutligen ansåge styresmannen, att det Eskilstuna stad tillhöriga vattenverket n:o 51 jämte område borde af staten återförvärfvas och tilläggas gevärsfaktoriet. Dettas verkstäder, som redan för nu pågående tillverkning vore för trånga, måste nämligen, om framdeles en ny, mera invecklad gevärstyp skulle tillverkas, utvidgas, och härför lämpade sig bäst ofvannämnda, intill faktoriet liggande verk, som hade stort område men dåliga byggnader och därför borde för ett måttligt belopp kunna återköpas.

Departements-
chefen.

Då jag nu går att yttra mig i detta ärende, anhåller jag att först få erinra, hurusom Eders Kungl. Maj:t den 25 sistlidne juli anbefallt domänstyrelsen att låta utarrendera Eskilstuna kungsladugård med underlydande hemman under ytterligare ett år från den 14 mars 1903.

I afseende å den nu ifrågasatta markupplåtelsen anser jag i likhet med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen, att, då det nu för staden Eskilstuna gäller, att på en gång förskaffa sig så stort område, som för stadens utveckling under en längre tid framåt kan anses betryggande, det af stadsfullmäktige nu begärda området icke torde vara för vidsträckt. Det synes därjämte hafva erhållit lämplig form och begränsning. Enligt hvad chefen för landtförvarsdepartementet meddelat, läser hvarken något truppförband eller någon trängdepå komma att förläggas till Eskilstuna, och alltså har den förutsättning bortfallit, under hvilken arméförvaltningen uttalat sig för bibehållande i kronans ägo af Gredbyhemmanen och Kronhagen. Från landtförsvarets sida läser därför icke möta något hinder mot den ifrågasatta jordupplåtelsen. Ej heller från synpunkten af något annat allmänt ändamåls tillgodoseende torde skäl föreligga att förvägra staden Eskilstuna upplåtelse af de nu begärda områdena.

Om från de af landtmätarne uppgifna arealer å den mark, som stadsfullmäktige nu anhållit få förvärfva, utgörande från kungsladugården 183,798 hektar och från Gredbyhemmanen 51,715 hektar, dragas arealerna å de områden, som, enligt hvad domänstyrelsen erinrat, blifvit enligt nådiga brevet den 7 juni 1901 till staden upplåten för en väg-anläggning, nämligen från den till kungsladugården hörande Kronhagen 0,05 hektar och från Gredbyhemmanen 0,365 hektar, utgör återstående nu till upplåtelse ifrågasatta arealerna 183,748 hektar från kungsladugården och 51,350 hektar från Gredbyhemmanen. Dessa sistnämnda arealer motsvara de områden af kungsladugården och Gredbyhemmanen,

som finnas upptagna å ofvanberörda af stadsingenjören Sjöling år 1901 upprättade »Karta öfver vissa delar af Eskilstuna Kungsladugård och Kronohemmanet Gredby för införlifning med Eskilstuna stad» med den skillnad likväl, att å kartan upptagits jämväl den mark, som upplåtits dels från kungsladugården till skollhustomt, enligt nådigt bref den 1 september 1854, och till begravningsplats, enligt nådigt bref den 4 december 1863, dels ock från såväl kungsladugården som Gredbyhemmanen till Norra Södermanlands järnväg, enligt nådiga bref den 22 maj 1891 och den 20 juli 1894, samt till väganläggning enligt nyssberörda nådiga bref den 7 juni 1901.

I sammanhang med försäljningen från Gredbyhemmanen anser jag, efter samråd med chefen för landtförvarsdepartementet, att, på sätt styresmannen för gevärsfaktoriet föreslagit, till staden bör upplåtas det å den af styresmannen åberopade kartan med litt. B betecknade området mot det att den del af förenämnda 51,350 hektar af Gredbyhemmanen, som å samma karta betecknas med litt. C, i stället öfverlåtes till landtförsvaret för att gevärsfaktoriet tilläggas.

För de delar af ifrågavarande områden, som höra under hemmanen Gredby och angående hvilka nådiga brefvet den 28 augusti 1829 icke äger tillämpning, torde, på sätt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen hemställt, ersättning böra bestämmas i den ordning, som i fråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är stadgad i nådiga förordningen den 14 april 1866.

I afseende på den mark, som tillhör kungsladugårdens område, måste visserligen hänsyn tagas till innehället i berörda nådiga bref, men det torde likväl icke kunna komma ifråga att i förevarande fall tillämpa den staden därigenom medgifna rätt att erhålla mark utan hvarje ersättning, enär denna rätt gäller endast för utvidgningar successive i mån af markens bebyggande. Ersättning stadgades redan vid de under åren 1861 och 1880 gjorda upplåtelser och var jämväl af Eders Kungl. Maj:t föreslagen i propositionen till 1900 års Riksdag. Då det nu är fråga om upplåtelse på en gång af mark i ännu större omfattning än år 1900, synes därför med ännu större skäl staden böra för densamma affordras godtgörelse i form af viss löseskilling. I afseende å storleken af denna ersättning samt sättet för dess beräkning torde emellertid flerahanda omständigheter böra tagas i betraktande.

Den af Eders Kungl. Maj:t år 1900 föreslagna löseskillingen motsvarade det efter 4 procent kapitaliserade arrendevärdet af den då till upplåtelse föreslagna marken, hvilken nästan uteslutande utgjordes af åker. Hvad den nu ifrågakommande löseskillingen beträffar, har densamma föreslagits att utgå efter skilda beräkningsgrunder för olika delar

af området. I afseende på Djurgården har domänstyrelsen i likhet med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagit, att ersättningen borde beräknas till det efter 4 procent kapitaliserade värdet af medelafgålden för år under tio års tid för detta område med tillägg af uppskattade värdet af den växande skogen, eller inalles till 7,102 kronor 35 öre. I fråga om detta belopp har jag intet att erinra, enär Djurgården är afsedd att bibehållas såsom lustpark och enligt stadsfullmäktiges utfästelse ej får användas till tomter eller bebyggas för ändamål, som är främmande för dess berörda egenskap. I afseende å kungsladugårdens öfriga till upplåtelse afsedda mark har domänstyrelsen i sitt förslag tagit hänsyn till de olika ägoslagen, hvilket synes mig vara riktigt. Sålunda har föreslagits för ängsmarken, om 0,840 hektar, ersättning efter 200 kronor för hektar, alltså tillhoppa 168 kronor, och för afrösningsjorden, om 11,340 hektar, ersättning efter 100 kronor för hektar, uppgående inalles till 1,134 kronor, hvarjämte impedimenten, om 2,663 hektar, ansetts böra öfverlätas utan ersättning. Eluruväl med hänsyn till områdets afsedda användning till byggnadstomter och allmänna platser ängsmark och afrösningsjord samt delvis äfven impediment icke i och för sig torde kunna anses vara synnerligen mindre värdefulla än åkerjord, anser jag mig dock icke böra förorda afvikelse från hvad domänstyrelsen i dessa hänseenden föreslagit, helst som dessa ägoslag endast till jämförelsevis obetydlig del ingå i det ifrågasvarande området samt, innan de hinna tagas i anspråk för byggnadsändamål, väl icke kunna bereda staden någon afsevärd inkomst, hvartill jämväl kommer, att de antagligen draga jämförelsevis större omkostnader för planering m. m. än den öppna jorden.

Hvad däremot beträffar den vida öfvervägande delen af området, nämligen åkern, uppgående till 146,377 hektar, jämte tomterna, om 1,616 hektar, eller tillhoppa 147,993 hektar, kan jag ej undgå att finna den för dessa ägoslag af domänstyrelsen ifrågasatta löseskillingen alltför låg. Domänstyrelsens förslag har grundats på kapitalisering efter 4 procent af ett uppskattadt arrendevärde af 36 kronor för hektar, hvilket gör ett kapitalvärde af 900 kronor för hektar och för hela åker- och tomtarealen 133,193 kronor 70 öre. Ett dylikt värde, motsvarande omkring 450 kronor för tunnland, synes mig vara alltför ringa för åkerjord med sådant läge, som den ifrågasvarande, hvilken är afsedd att i sin helhet inläggas i stadsplanen till en i utveckling varande stad. Såsom förut omförmälts, hafva vid den arrendevärdering, som år 1899 ägde rum å kungsladugården, domänintendenten med gode män uppskattat de då af stadsfullmäktige begärda områdena dels i Klosters socken invid stadsdelen »norr» och dels Kronhagen i Fors

socken så högt som till 4,400 kronor för hektar. Då Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, som förklarade sig icke hafva något att erinra mot värderingen i denna del, likväl ansåg, att densamma icke borde läggas till grund för upplåtelsen, skedde detta delvis på grund af omständigheter, som icke numera föreligga. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande uttalade nämligen därvid, bland annat, att det icke borde lämnas obeaktadt, att förhållandena skulle varit helt andra, därest det gällt att utan några villkor till stadens fullkomligt fria förfogande öfverlåta hela det då begärda området, ty genom en sådan öfverlåtelse skulle staden hafva ernått full frihet att därmed förfara efter godtfinnande och att i sin ordning däraf tilläfventyrs draga vinning. I det då föreliggande fallet borde däremot stadens rätt vid upplåtelse till enskilda af tomter å området begränsas efter den köpesumma, staden själf erlagt. I enlighet med detta, af domänstyrelsen biträdda förslag upptogs i den nädiga propositionen bland köpevillkoren föreskrift, att i afseende å de byggnadstomter, som af staden blefve å områdena upplåtna, skulle gälla hvad i § 20 af Eders Kungl. Maj:ts förnyade nädiga reglemente för staden Eskilstuna den 28 mars 1879 vore stadgadt, nämligen att tomt, som å för stadens utvidgande anslagen jord blifvit behörigen intagen och bebyggd, skulle tillfalla bebyggaren eller hans rättsinnehafvare med äganderätt utan annan afgift, utöfver de vanliga utskylderna, än motsvarande ersättning till stadskassan för de utgifter, staden måste för jorden vidkännas. Riksdagen, som ansåg angelägenheterna i afseende på jordupplåtelse från kungsladugården till staden böra en gång för alla ordnas, och därför afslog Eders Kungl. Maj:ts framställning, yttrade vid anmälan om detta sitt beslut, att det torde vara så mycket antagligare, att staden skulle vara villig att utgifva tillfredsställande ersättning för hela det område, som vid en dylik reglering kunde behöfva öfverlätas, som vid ett sådant köp några särskilda bestämmelser beträffande de afgifter eller köpeskillingar, staden vid tomternas utlämnande till enskilda kunde komma att betinga sig, icke syntes böra ifrågakomma.

I öfverensstämmelse med detta Riksdagens uttalande anser äfven jag, att i det läge, hvori frågan om jordupplåtelse från kungsladugården till Eskilstuna stad numera kommit, någon sådan inskränkning i stadens fria förfoganderätt öfver de inköpta områdena, som i propositionen till 1900 års Riksdag föreslogs, icke bör ifrågasättas. Full frihet torde däremot böra lämnas staden att vid försäljning till enskilda af tomter å de områden, som nu kunna blifva öfverlåtna till staden, betinga sig de köpeskillingar och öfriga villkor, som staden kan finna lämpliga, och

här af följer, att möjlighet står öppen för staden att å detta område skörda en större eller mindre vinst. Det är nu uppenbart, att denna fria förfoganderätt måste för Eskilstuna stad innebära en synnerligen stor förmån. Den hufvudsakliga anledningen till att priset i propositionen år 1900 ej sattes högre, än som skedde, torde genom ett dylikt medgifvande bortfalla. Under de sålunda förändrade förhållandena synes mig det af domänstyrelsen nu i öfverensstämmelse med beräkningen år 1900 föreslagna salupriset icke kunna, såsom Riksdagen förväntat, få anses »tillfredsställande», utan en höjning däraf är enligt min åsikt af omständigheterna påkallad. Att tillämpa det vid 1899 års uppskattning beräknade saluvärde af 4,400 kronor för hektar åker synes mig likväl vara att gå allt för långt. Det bör nämligen icke lämnas obeaktadt, att staden Eskilstuna fortfarande äger obestridlig rätt att på grund af merberörda nådiga bref den 28 augusti 1829 successive i mån af behof utan hvarje ersättning erhålla för stadens utvidgning erforderlig mark. Då staden nu är villig att för framtiden afstå från all rätt på grund af nämnda nådiga bref, hvarom uttryckligt förbehåll ock torde böra vid ifrågavarande upplåtelse göras, ligger häruti otvifvelaktigt för staten en fördel, som kan berättiga staden att vid nu ifrågavarande markupplåtelse framställa anspråk på tillmötesgående från statens sida äfven i afseende å priset för den till kungsladugården hörande mark, som nu skulle till staden öfverlåtas. De motiv, hvilka föranledt Eders Kungl. Maj:t och Riksdagen att en gång medgifva staden rättighet att erhålla mark utan ersättning, torde för öfrigt ännu i viss mån kunna anses äga giltighet och böra föranleda därtill, att löseskillingens belopp sättes jämförelsevis lågt. Icke heller bör förbises vare sig att det område, som nu är i fråga att upplåtas, är af sådan storlek, att dess användande till tomter synes blott småningom kunna äga rum, och att det helt säkert dröjer ganska länge, innan ens flertalet af de tomter, som därå utläggas, blifva tagna i anspråk, hvilket medför att staden under mellantiden torde få jämförelsevis ringa inkomst af en stor del af området, eller att vid dettas intagande i stadsplanen en högst betydlig del däraf, antagligen minst en tredjedel, måste afsättas till gator, torg och allmänna platser. Äfvenledes bör beaktas, att under det de områden, hvilkas värde år 1899 beräknats till 4,400 kronor för hektar, äro belägna alldeles i närheten af staden, vissa delar af det nu ifrågavarande området äro aflägsnare från densamma och redan därför måste anses mindre värdefulla. I afseende å gällande tomtpris har jag inhämtat, att vid ett jordinköp, som under år 1902 gjordes af enskild person af mark å Odensalagärdet, hvilket område är skildt från staden

genom kungsladugårdens mark och är beläget intill yttersta kanten af den nu till upplåtelse ifrågasatta ägovidden, men, såsom tillhörande staden, redan blifvit intaget i stadsplanen, betalats 2,700 kronor för hektar. Till någon bestämd summa för hektar, högre än 900 men lägre än 4,400 kronor, kan man ju icke med ledning af nu antydda synpunkter komma, men det synes mig, som om ett pris af 1,500 kronor för hektar finge anses vara lämpligen afvägdt. Efter ett sådant pris skulle löseskillingen för åker- och tomtarealen blifva 221,989 kronor 50 öre och hela ersättningsbeloppet för marken från kungsladugården, med inräknande af Djurgården, blifva 230,393 kronor 85 öre.

Jag anhåller att till belysande af frågan från synpunkten af Eskilstuna stads ekonomi få meddela följande uppgifter angående vissa dithörande förhållanden under de senaste åren.

Beloppet af inom Eskilstuna påförd beivring utgjorde:

år 1898	kronor 32,501: 25
„ 1899	„ 36,463: 04
„ 1900	„ 46,789: 96
„ 1901	„ 47,067: 56
„ 1902	„ 45,215: 21

Utdebiteringen för kommunala och kyrkliga ändamål utgjorde på beivningskrona:

år 1898	kronor 6: —
„ 1899	„ 5: 50
„ 1900	„ 5: 50
„ 1901	„ 5: 60
„ 1902	„ 6: 25.

Under nedannämnda år hafva stadens inkomster och utgifter för kommunala och kyrkliga ändamål utgjort eller beräknats till följande belopp, nämligen:

		Inkomster.		Utgifter.
år 1898	kronor 442,990: —	kronor	388,799: —
„ 1899	„ 485,526: —	„	432,074: —
„ 1900	„ 486,019: —	„	504,378: —
„ 1901	„ 588,805: —	„	723,903: —
„ 1902	„ 614,316: —	„	678,955: —
„ 1903	„ 616,552: —	„	586,824: —,

hvarvid är att märka, att i uppgifterna för de kommunala behofven icke äro inräknade bland inkomsterna upplånade medel eller bland utgifterna inbetalning af eller amortering å skulder.

Totalbeloppet af stadskommunens tillgångar och skulder utgjorde vid slutet af

		Tillgångar.		Skulder.
år 1898	kronor	1,935,803: —	kronor	1,611,000: —
„ 1899	„	1,952,349: —	„	1,589,911: —
„ 1900	„	2,068,949: —	„	1,725,102: —
„ 1901	„	2,604,356: —	„	2,395,608: —

I staterna för åren 1902 och 1903 är räntelikvid å de för kommunala behof upptagna lånen beräknad till ungefär 105,000 kronor för hvartdera året.

Då Eskilstuna stad till följd af vidtomfattande arbeten för kommunala ändamål således nu är betungad med en ganska betydlig skuldbörda, samt uttaxeringen för bevillningskrona åtminstone för år 1902 uppgår till ett jämförelsevis högt belopp och summan af den allmänna bevillningen under det senaste året nedgått, torde äfven häraf skäl kunna hämtas att ej för högt uppdrifva priset å de nu ifrågavarande, för stadens utveckling nödvändiga jordområdena. Det torde dock ej vara oberättigadt att antaga, att efter deras förvärfvande staden ånyo skall komma att hastigt gå framåt och utan svårighet kunna bära den stegring i budgeten, som köpeskillingen kan förorsaka.

Med afseende å vissa under ärendets behandling framställda förslag och gjorda yrkanden anhåller jag, efter samråd med chefen för landtförsvarsdepartementet, få anföra följande.

Vidkommande hvad Riksdagen yttrat därom, att rättsförhållandena mellan kronan och staden i afseende å vattenfallen i Eskilstunaån borde ordnas, torde, efter det berörda rättsförhållanden blifvit genom Eders Kungl. Maj:ts dom den 26 februari 1901 fullständigt reglerade, anledning ej förefinnas att genom nytt aftal häruti göra någon ändring.

Däremot torde icke vara något att erinra mot upptagandet utaf det af Riksdagen för jordupplåtelsen ifrågasatta villkor, att den vattenrätt, som erfordras för kronans verk i Eskilstunaån bibehålles oförkränt, därtill likväl, till förekommande af framtida tvister, torde, på sätt arméförvaltningen föreslagit, böra göras det tillägg, att den kronan tillkommande och förbehållna rätt skall gälla jämväl vid utvidgning af gevärsfaktoriet genom förvärf af annat vattenverk eller annorledes.

Med anledning af öfverstelöjtnanten Laurells förslag och hvad arméförvaltningen framhållit samt slutligen styresmannens hemställan anser jag, att bland villkoren för upplåtelsen bör intagas förpliktelse för staden att, därest från kronans sida före viss tid, hvilken af chefen

för landtförsvarsdepartementet ansetts böra bestämmas till den 14 mars 1907, framställes anspråk på förvärfvande af det staden tillhöriga vattenverket n:o 51 för utvidgning af gevärsfaktoriet, till kronan öfverlåta nämnda vattenverk mot pris, som bestämmes enligt lagen den 28 oktober 1887 om skiljemän.

Vidkommande den mark af Gredbyhemmanen, som enligt nådigt bref den 12 maj 1892 upplåtits till skjutbana för gevärsfaktoriet, torde, med hänsyn till hvad styresmannen för faktoriet anfört, endast det villkor böra vid upplåtelsen fästas, att sagda skjutbana skall få af gevärsfaktoriet begagnas, så länge hinder därför genom byggnadsföretag ej förefinnes.

Hvad öfriga föreslagna villkor för upplåtelsen eller andra därmed sammanhängande förhållanden beträffar, biträder jag såväl domänstyrelsens förslag i afseende på de å områdena befintliga byggnader som ock hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen eljest i dessa hänseenden anfört och anser mig endast böra erinra, att tiden för områdenas tillträdande numera torde böra bestämmas till den 14 mars 1904.

På grund af hvad sålunda förekommit och af hvad jag här ofvan anfört, hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t, som torde finna framställningen om det nu ifrågavarande områdets förening med staden och inläggande inom stadsområdet icke för närvarande böra komma under pröfning, måtte i nådig proposition föreslå Riksdagen att medgifva,

ej mindre att dels från Eskilstuna kungsladugård i Klosters och Fors socknar af Södermanlands län må afsöndras och till Eskilstuna stad mot en köpeskilling af 230,393 kronor 85 öre försäljas det område, som finnes upptaget å ofvanberörda af stadsingenjören O. Sjöling år 1901 upprättade »Karta öfver vissa delar af Eskilstuna Kungsladugård och Kronohemmanet Gredby för införlifning med Eskilstuna stad», däri inräknad Djurgården med dit ledande väg, men ej den mark, som på grund af nådiga brefven den 1 september 1854, den 4 december 1863, den 22 maj 1891 och den 20 juli 1894 redan upplåtits från ägorna inom Klosters socken till skolhustomt, till begravningsplats samt till Norra Södermanlands järnväg, och ej heller den mark, som enligt nådiga brefvet den 7 juni 1901 af ägorna i Fors socken upplåtits för en väganläggning, och hvilket område med nämnda undantag innefattar en areal af 183,748 hektar, *dels* från kronohemmanen Gredby n:is 1 och 2 i Fors socken må afsöndras och till staden för en köpeskilling, hvars belopp skall bestämmas i den ordning, som i fråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är stadgad i nådiga förord-

ningen den 14 april 1866, försäljas det å nyssberörda karta utmärkta område, med undantag af den på grund af nådiga brefven den 22 maj 1891 och den 20 juli 1894 för Norra Södermanlands järnväg exproprierade mark och den enligt ofvanberörda nådiga bref den 7 juni 1901 för väganläggning upplåtna mark, hvilket område med nämnda undantag innefattar en areal af 51,350 hektar, *dels ock*, i sammanhang med sistberörda försäljning, från Karl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna må upplåtas det å ofvan omförmälda utaf bemälda Sjöling år 1901 upprättade karta öfver »Karl Gustafs stads gevärsfakt. med angränsande Eskilstuna stad och kronohemmanet Gredby» med litt. B betecknade området, innefattande jämte annat den s. k. Markmanska eller Hägerströmska tomten, mot det att den del af omförmälda 51,350 hektar af Gredbyhemmanen, som å sistberörda karta betecknas med litt. C, i stället öfverlåtes till landtförsvaret för att gevärsfaktoriet tilläggas, allt under villkor:

att staden Eskilstuna tillförbindes att, därest från kronans sida före den 14 mars 1907 framställes anspråk på förvärfvande af det staden tillhöriga vattenverket n:o 51, till kronan öfverlåta nämnda vattenverk mot ett pris, som bestämmes af gode män i den ordning, lagen om skiljemän den 28 oktober 1887 stadgar;

att ifrågavarande, till staden öfverlåtna områden få af staden med äganderätt tillträdas, de som lämnas från kungsladugården och de delar af Gredbyhemmanen, hvilka ingå i de af staden arrenderade lotter, den 14 mars 1904 samt öfriga marken den 14 mars 1914 eller därförinnan å tid, hvarom staden kan med vederbörande arrendatorer öfverenskomma;

att köpeskillingen för hvarje område skall sist å tillträdesdagen i länets ränteri erläggas;

att staden skall å den kronan behållna delen af kungsladugården före den 1 oktober 1906 på plats, som vid laga syn bestämmes, och enligt de närmare föreskrifter, som vid synen meddelas, uppföra för egendomens skötsel nödiga och fullt tillräckliga hus äfvensom enligt vid synen meddelade föreskrifter verkställa planering af marken kring husen och till dessa anlägga erforderliga vägar;

att, intilldess nyssnämnda hus blifvit uppförda och för kronans räkning godkända, blifvande arrendator af egendomen skall äga rätt att afgiftsfritt begagna de kronan nu tillhöriga byggnader, som med upplåtelsen af öfriga delen af kungsladugården till staden tillfalla denna;

att staden skall till nuvarande arrendatorn af kungsladugården, C. H. Bergstedt, äfvensom till arrendatorerna af lotterna litt. C och litt. E af Gredbyhemmanen, Gustaf Larsson och E. Åselius, där desse

så fordra, utgifva lösen för deras enskilda, förut omförmälda hus, till hvar och en, då han till staden afträder den mark, därå hans hus uppförts, hvilken lösen skall till beloppet bestämmas af gode män, i den ordning lagen om skiljemän den 28 oktober 1887 stadgar, dock att lösesumman för Bergstedts hus ej må öfverstiga deras brandförsäkringsvärde 21,200 kronor;

att nuvarande innehafvarna af lägenheten Årbylund å kungsladugårdens ägor, Nils Olof Carlsson och T. W. Edlund jämte deras hustrur, mot en afgäld till staden af 15 kronor att erläggas inom januari månads utgång hvarje år eller å annan tid, som kan öfverenskommas, lämnas i besittning af lägenheten, så länge densamma af staden ej anses för annat ändamål erforderlig och innehafvarna inom bestämd tid erlägga afgälden samt ej göra sig skyldiga till åverkan eller ohägn å stadens mark eller till annat förargelseväckande uppförande, med åliggande för staden att, i händelse innehafvarna af lägenheten varda till aflyttning uppsagda med anledning därå, att staden önskar på annat sätt disponera lägenheten, för de därå nu befintliga husen, i fall öfverenskommelse ej träffas, utgifva den lösen, som bestämmas af skiljemän enligt lagen den 28 oktober 1887;

att alla å ifrågavarande ägoområden befintliga byggnader, som ej nu särskildt omnämnts, förbehållas hvar och en dess ägare med den rätt, honom tillkommer;

att de af staden öfvertagna arrendekontrakt af dels den 29 mars 1893 och dels den 4 maj samma år rörande lotterna litt. A, B, D, F, G, H och I af Gredbyhemmanen skola utan hinder af ifrågavarande försäljning äfven efter den 14 mars 1904 gälla i afseende å de till staden ej försålda delarna endast med den förändring, att från nämnda dag arrendeafgifterna minskas, den enligt kontraktet den 29 mars 1893 utgående afgiften med 190 kronor och afgiften enligt kontraktet den 4 maj samma år med 940 kronor;

att staden skall på egen bekostnad låta uppgöra plan till de upplåtna områdenas bebyggande och underställa densamma Eders Kungl. Maj:ts pröfning så tidigt, att densamma må före den 14 mars 1904 kunna till efterrättelse fastställas;

att stängsel mot kronans till den upplåtna marken gränsande ägor skall af staden uppföras och för all framtid underhållas;

att staden skall ensam vidkännas kostnaderna för de landtmäteriförrättningar och de uppskattningar af expropriationsnämnd eller skiljemän, som af ifrågavarande upplåtelse med därvid stadgade villkor kunna föräledas, äfvensom utgifterna för lagfart;

att all vidare rätt för staden att enligt nådiga brefvet den 28 augusti 1829 förvärfva jord från kungsladugården till stadens utvidgning härefter npphör;

att hvad i § 20 af Eders Kungl. Maj:ts förnyade nådiga reglemente för staden Eskilstuna den 28 mars 1879 är stadgadt icke skall äga tillämpning i afseende på de byggnadstomter, som af staden varda upplåtna å nu ifrågavarande områden;

att den vattenrätt, som erfordras för kronans verk i Eskilstunaån, skall bibehållas oförkränt och gälla jämväl vid utvidgning af gevärsfaktoriet genom förvärf af annat vattenverk eller annorledes, samt

att den enligt nådigt bref den 12 maj 1892 af Gredbyhemmanen till skjutbana för gevärsfaktoriet upplåtna mark skall få afgiftsfritt af gevärsfaktoriet begagnas, så länge hinder därför genom byggnadsföretag ej förefinnes;

än äfven att köpeskillingen för ifrågavarande jordområden må användas till inköp för kronans räkning af skogbärande eller till skogsodling tjänlig mark.

Till hvad föredragande departementschefen sålunda anført och hemställt, däruti statsrådets öfrige ledamöter förenade sig, behagade Hans Maj:t Konungen lämna nådigt bifall samt förordnade, att proposition i ämnet skulle till Riksdagen aflåtas, så lydande, som bil. — till detta protokoll utvisar.

Ex protocollo:
G. Zethelius.